

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PSIHOLOGIJO

Andreja LES

POVEZANOST MED DIMENZIJAMI ČASOVNE PERSPEKTIVE IN
ODNOSOM DO ISKANJA ZAPOSLOTITVE PRI BREZPOSELNIH

DIPLOMSKO DELO

Mentor: asist. dr. Boštjan Bajec

Ljubljana, 2013

Zahvala

V prvi vrsti se želim zahvaliti vsem udeležencem raziskave.

Hvala vsem strokovnim delavcem s področja poklicnega svetovanja in usposabljanja brezposelnih, ki ste mi na različne načine pomagali pri izvedbi raziskave.

Za konstruktivne nasvete in izkazano zaupanje pri pisanju diplomskega dela se najlepše zahvaljujem mentorju, asist. dr. Boštjanu Bajcu.

*Hvala tudi moji družini, ki me je vseskozi spodbujala in mi stala ob strani.
Tudi tebi, Val, ki mi daješ upanje.*

Povzetek

Namen študije je bil raziskati povezanost med časovno perspektivo in odnosom do iskanja zaposlitve pri brezposelnih. Avtorico je zanimalo, ali obstaja povezanost med časovno perspektivo in dvema tipoma iskalcev zaposlitve: tistimi, ki so pri iskanju usmerjeni v samostojnost, in tistimi, ki se pri iskanju zanašajo na pomoč drugih. Predvidevala je, da bodo udeleženci, ki bodo imeli visoko izražene pozitivne dimenzije (pozitivna preteklost, prihodnost in hedonistična sedanost) ter nizko izraženi negativni dimenziji časovne perspektive (negativna preteklost in fatalistična sedanost), dosegali visoke rezultate na lestvicah Vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve (VOIZ). Predpostavljala je tudi, da bodo udeleženci z visoko izraženima dimenzijama negativne preteklosti in fatalistične sedanosti dosegali nizke rezultate na lestvicah VOIZ-a. V raziskavi so sodelovali 203 brezposelni, ki so se razlikovali glede na spol, starost, stopnjo izobrazbe in čas prijaviteljnosti na Zavodu RS za zaposlovanje. Rezultati kažejo, da se posameznikov odnos do preteklosti, sedanosti in prihodnosti povezuje z njegovim odnosom do iskanja zaposlitve. V skladu s pričakovanji se občutek nemoči (fatalistična sedanost) in negativen odnos do preteklosti povezuje s prepričanjem, da je pridobitev zaposlitve odvisna od drugih ljudi ali okoliščin. Izkazalo se je, da visoke dosežke na vseh lestvicah VOIZ-a v največji meri napovedujeta nizko izražena dimenzija fatalistične sedanosti in visoko izražena dimenzija prihodnosti. Kot pomemben napovedni dejavnik se je izkazala tudi dimenzija negativne preteklosti.

Ključne besede: časovna perspektiva, iskanje zaposlitve, brezposelnost, brezposelni, psihologija dela in organizacije

Abstract

The aim of the study was to explore the relationship between time perspective and the attitude to job search among the unemployed. The author was interested in whether there is a relationship between time perspective and two types of job-seekers: the independent job-seekers and those who rely on the help of others. She assumed that the participants with high expressed positive dimensions (past-positive, future and present-hedonistic) and low expressed negative dimensions of time perspectives (past-negative and present-fatalistic) achieve high scores on Job Search Attitude Inventory (JSAI) scales. There was also a presumption that the participants with high expressed dimensions past-negative and present-fatalistic exhibit low scores on JSAI scales. The study included 203 unemployed of different gender, age, level of education and time logged into the Employment service of Slovenia. The results indicate that the individuals' attitudes to the past, present and future are linked to their attitudes to the job search. In line with expectations, the feeling of helplessness (present-fatalistic) and a negative attitude toward the past are proven to be connected to the belief that getting a job depends on other people or circumstances. It has therefore been established that high performance on all JSAI scales can largely be predicted by low expressed present-fatalistic and high expressed dimension of the future. In addition, the past-negative dimension has also proven itself to be an important prognostic factor.

Key words: time perspective, job search, unemployment, unemployed, work and organizational psychology

Kazalo

1.0 Uvod	1
1.1 Časovna perspektiva	2
1.1.1 Dimenzije časovne perspektive po Zimbardu	5
1.1.2 Uravnotežena časovna perspektiva	10
1.2 Brezposelnost.....	12
1.3 Odnos do iskanja zaposlitve	14
1.3.1 Motivacijska orientacija posameznika pri iskanju zaposlitve	15
1.3.2 Dva tipa iskalcev zaposlitve.....	18
1.3.3 Merjenje stališč do iskanja zaposlitve.....	19
1.4 Cilj in hipoteze.....	20
2.0 Metoda.....	23
2.1 Udeleženci	23
2.2 Pripomočki.....	24
2.3 Postopek.....	25
3.0 Rezultati.....	26
3.1 Opisna in sklepna statistika lestvic vprašalnikov ZTPI in VOIZ	26
4.0 Razprava	35
4.1 Izraženost lestvic VOIZ-a in razlike glede na spol, starost, stopnjo izobrazbe ter čas prijavljenosti na zavodu	36
4.2 Izraženost dimenzij časovne perspektive in razlike glede na spol, starost, stopnjo izobrazbe ter čas prijavljenosti na zavodu	37
4.3 Časovna perspektiva in odnos do iskanja zaposlitve	39
4.4 Omejitve raziskave	44
5.0 Sklepi.....	46
6.0 Literatura	50

Kazalo tabel

Tabela 1. Opisna statistika lestvic vprašalnikov ZTPI in VOIZ na vzorcu 203 brezposelnih.	26
Tabela 2. Razlike med spoloma na lestvicah vprašalnikov ZTPI in VOIZ.	27
Tabela 3. Korelacijski koeficienti med starostjo in lestvicami vprašalnikov ZTPI ter VOIZ na vzorcu 203 brezposelnih.	28
Tabela 4. Korelacijski koeficienti med stopnjo izobrazbe in lestvicami vprašalnikov ZTPI ter VOIZ na vzorcu 201 brezposelnega.	28
Tabela 5. Razlike med brezposelnimi glede na čas prijavljenosti na zavodu na lestvicah vprašalnikov ZTPI in VOIZ.	29
Tabela 6. Korelacije med lestvicami vprašalnikov ZTPI in VOIZ.	30
Tabela 7. Korelacije med lestvicami ZTPI in VOIZ znotraj dolgotrajno brezposelnih in tistih, ki so brezposelni manj kot eno leto.	31
Tabela 8. Učinkovitost napovedi lestvice »sreča – načrtovanje« na osnovi demografskih podatkov in dimenzij časovne perspektive.	31
Tabela 9. Učinkovitost napovedi lestvice »nezavzetost – zavzetost« na osnovi demografskih podatkov in dimenzij časovne perspektive.	32
Tabela 10. Učinkovitost napovedi lestvice »pomoč drugih – samopomoč« na osnovi demografskih podatkov in dimenzij časovne perspektive.	33
Tabela 11. Učinkovitost napovedi lestvice »pasivnost – aktivnost« na osnovi demografskih podatkov in dimenzij časovne perspektive.	33
Tabela 12. Učinkovitost napovedi lestvice »pesimizem – optimizem« na osnovi demografskih podatkov in dimenzij časovne perspektive.	34

1.0 Uvod

1.1 Časovna perspektiva

Razumevanje, pojmovanje in proučevanje časa se že v samem izhodišču ločujejo na dve povsem različni paradigmi: naravoslovno in družboslovno. V naravoslovni znanstveni paradigmi čas ne obstaja v ljudeh in družbi, ampak ljudje in družba obstajajo v času. Nasproti takšnemu naravoslovnemu pojmovanju časa stoji družboslovno pojmovanje, v okviru katerega čas izvira iz družbe in obstaja v ljudeh (Kragelj, 2009).

Nasprotje v naravi razumevanja in pojmovanju časa najdemo že v stari Grčiji, v dveh različnih starogrških terminih: *chronos* in *kairos*. *Chronos* se nanaša na kronološki čas, ki si sledi v nizu točk na časovnem kontinuumu, na čas, ki se ne ustavlja. Nasprotno od tega pa *kairos* ni čas, ki ga lahko merimo, temveč je čas omejenih epizod z začetkom, sredino in koncem oziroma življenjski čas osebnih namenov in ciljev (Makarovič, 1995). Bogovi so v *kairosu* pogosto spreminjali tok časa, prihodnost so lahko ustavili, pospešili ali priredili (Kalan, 1995).

Durkheim (1982), kot ena od vodilnih osebnosti pri nastanku družboslovja, pravi, da pojem časa izvira iz življenja ljudi oziroma je proizvod družbe. Pojmovanje časa je odvisno od kolektivnega družbenega življenja, od ponavljajočih se ritualov, običajev in navad, ki si jih delijo člani družbe, ti pa so kulturno specifični in se spreminjajo skozi čas. V tem okviru pojasnjevanja časovnih dimenzij družbenega življenja ni mogoče razumeti brez upoštevanja subjektivnih, relativnih in izkustvenih vidikov preteklosti, sedanjosti ter prihodnosti (Elias, 1992).

Med začetnike znanstvenega proučevanja dojemanja časa lahko štejemo očeta ameriške psihologije, Williama Jamesa, ki je »časovni percepciji« v knjigi *The principles of psychology* namenil celotno poglavje (1890; v Boyd in Zimbardo, 2005). Medtem ko so strogi behavioristi (npr. Watson in Skinner) izpodbijali stališča, da si subjektivno pojmovanje časa zasluži mesto v znanstvenem proučevanju vedenja, so kmalu po drugi svetovni vojni socialno in kognitivno obarvani pogledi na obnašanje postali nekaj vsakdanjega tudi v behaviorističnih vrstah (Musek, 2003). Tako Albert Bandura (1997, v Zimbardo in Boyd, 1999) v okviru svoje teorije samoučinkovitosti poudarja tristranski časovni vpliv na vedenjsko samoreglativo, ki jih ustvarjajo pretekle izkušnje, sedanja prepričanja in prepričanja o lastnih zmožnostih v prihodnosti. Na širšo perspektivo v proučevanju vedenja je predvsem vplival gestaltistični psiholog, Kurt Lewin (1951; v Zimbardo in Boyd, 1999), ki je ugotovil, da na posameznikovo

vedenje vplivajo pretekle izkušnje, trenutno razmišljanje in pričakovanja v prihodnosti. Časovno perspektivo je opisal kot »vsoto posameznikovih pogledov na psihološko preteklost in prihodnost«.

Zimbardo in Boyd (1999) časovno perspektivo opredeljujeta kot pogosto nezaveden, subjektiven odnos do časa, v katerem je neprekinjen tok osebnih in socialnih izkušenj organiziran v časovne okvirje, ki človeku pomagajo vzdrževati red in smisel njegovega življenja. Gre za temeljni pojav na področju konstrukcije psihološkega časa, saj ljudje s pomočjo časovnih okvirjev preteklosti, sedanjosti in prihodnosti kodiramo in shranjujemo v spomin ter iz njega prikličemo pretekle dogodke. Hkrati pa z njihovo pomočjo oblikujemo svoja pričakovanja, cilje in načrte za prihodnost (Keough, Zimbardo in Boyd, 1999).

Razvoj časovne perspektive se najverjetneje začne že v prvem letu življenja, ko je otrokovo delovanje po primarnem principu mišljenja usmerjeno predvsem na »tukaj in sedaj«. Freud pravi, da najprej delujemo po principu ugodja in se osredotočamo le na zadovoljevanje trenutnih potreb. S prehodom na sekundarni princip mišljenja (princip realnosti) pa se naučimo odložiti potrebo (Praper, 1999), kar pomeni, da že razumemo dimenzijo sedanjost – prihodnost. Med obdobjem otroštva in zgodnje odraslosti se miselne sposobnosti posameznikov v povprečju hitro povečujejo (Zupančič in Svetina, 2004). Razvojne naloge, s katerimi se srečujemo v obdobju mladostništva in odraslosti, zahtevajo vse več uravnoveženega osredotočanja na različne časovne perspektive. Za starostnike pa se napačno predpostavlja, da so osredotočeni samo na preteklost (Zupančič, 2004). Raziskave kažejo, da so orientirani predvsem v sedanjost, z manj skrbmi za prihodnost (Lennings, 2000).

Časovna perspektiva vključuje kognitivno, emocionalno in socialno komponento, zato je njen razvoj odvisen tudi od socializacije v zgodnjem otroštvu, kulturnih vrednot, verskega prepričanja, socialno-ekonomskega statusa, izobraževalnih ustanov in drugih okoljskih faktorjev (Boniwell in Zimbardo, 2004). V tehnološko razvitih družbah je čas razdeljen na majhne enote (sekunde) in dogodki so časovno zelo natančno določeni. V drugih, manj tehnološko usmerjenih kulturah imajo drugačne osnovne časovne enote, npr. čas kuhanja riža (Polič, 1994). Narodi, ki verjamejo v »zakon karme« (dejanja, ki jih počnemo danes, določajo našo prihodnost, dejanja, ki smo jih opravili v preteklosti, pa določajo našo sedanjost), so bolj orientirani v sedanjost kot katoliški narodi (Gao, 2011). Zimbardo in Boyd (2008) poročata,

da so narodi, ki živijo v pasovih, kjer se menjajo štirje letni časi, bolj usmerjeni v prihodnost kot narodi v tropskih pasovih.

Na posameznikovo časovno perspektivo pa poleg socialnega okolja vplivajo tudi različne stresne in travmatične življenjske okoliščine ter spremenjena stanja zavesti. Hipnoza lahko npr. povzroči začasno spremembo časovne orientacije oziroma okrepi orientiranost v sedanost. Časovna perspektiva se lahko spremeni tudi pod vplivom drugih situacijskih dejavnikov, kot sta npr. sprostitvev na počitnicah ali konec dolgotrajnega razmerja (Zimbardo in Boyd, 1999).

Ljudje se med seboj razlikujemo glede na izraženost posameznih časovnih okvirjev, kar vpliva na naše vedenje, misli in čustva. Razlike med posamezniki z različno izraženimi dimenzijami časovne perspektive se kažejo v dosežkih, postavljanju ciljev, iskanju dražljajev, nagnjenosti k tveganemu vedenju in odvisnostim ter doživljanju občutkov krivde (Zimbardo in Boyd, 1999). I. Boniwell (2005) pa opisuje, da je konstrukt časovne perspektive povezan tudi z vrednotami, stališči, odnosom do zdravja, izbiro partnerja itd.

Zimbardo in Boyd (1999) ugotavljata, da je posameznikov profil časovne perspektive sestavljen iz različno izraženih šestih dimenzij: negativne preteklosti, pozitivne preteklosti, hedonistične sedanosti, fatalistične sedanosti, prihodnosti in transcendentalne prihodnosti. Tako posameznik preko individualnega profila časovne perspektive dojema pretekle, sedanje in prihodnje dogodke, prav ti dogodki pa profil še dodatno oblikujejo in ga nenehno prilagajajo. Avtorja menita, da je časovna perspektiva situacijsko determinirana in relativno stabilna osebna lastnost, ter zagovarjata tezo, da je naš odnos do preteklosti, sedanosti in prihodnosti v veliki meri naučen ter se ga da spreminjati (Zimbardo in Boyd, 2008).

Na podlagi empiričnih raziskav in teorije o motivacijskih, emocionalnih, kognitivnih ter socialnih procesih, povezanih z odnosom do časa, sta Zimbardo in Boyd (1999) razvila Zimbardov vprašalnik časovne perspektive (The Zimbardo Time Perspective Inventory – ZTPI, Zimbardo in Boyd, 1999), s katerim lahko merimo izraženost petih dimenzij časovne perspektive. Posameznikov odnos do življenja po smrti ugotavljamo z Vprašalnikom transcendentalne prihodnosti (The Transcendental Future Time Perspective – TFTPI, Boyd in Zimbardo, 1997).

1.1.1 Dimenzije časovne perspektive po Zimbardu

V nadaljevanju ločeno povzemam opise šestih dimenzij, ki tvorijo posameznikov profil časovne perspektive, ter glavne izsledke nekaterih raziskav, ki so ugotovljale povezanost dimenzij časovne perspektive z določenimi vedenji in stališči. Značilnosti vsake dimenzije temeljijo na opisih ljudi, ki imajo visoko izraženo opisano dimenzijo in nizko izražene ostale dimenzije. Na ta način lahko poenostavljeno govorimo o npr. hedonistih in fatalistih. Pomembno pa je vedeti, da so v resnici posameznikove značilnosti odvisne od njegovega celotnega profila časovne perspektive.

Negativna preteklost

Posamezniki z visoko izraženo dimenzijo negativne preteklosti so prežeti s slabimi spomini in pogosto premišlujejo o zamujenih priložnostih iz preteklosti. Ne morejo se znebiti občutka, da so storili mnogo napak, ki jih ne morejo popraviti. Raziskave kažejo, da so bolj depresivni, anksiozni, agresivni in manj samozavestni od ljudi z manj negativnim odnosom do preteklosti (Zimbardo in Boyd, 1999). So nasploh manj srečni (Drake, Duncan, Sutherland, Abernethy in Henry, 2008), manj zadovoljni z življenjem, preteklostjo in prihodnostjo ter doživljajo več negativnih čustev (Boniwell, Osin, Linley in Ivachenko, 2010). Tudi v študiji, izpeljani na slovenskih študentih, so ugotovili pozitivno povezanost z depresivnostjo in doživljanjem negativnih čustev ter negativno povezanost z zadovoljstvom z življenjem in doživljanjem pozitivnih čustev (Podlogar in Bajec, 2011). Običajno nimajo veliko tesnih prijateljev in doživljajo manj podpore s strani bližnjih (Zimbardo in Boyd, 1999). Van Beek, Berghuis, Kerkhof in Beekman (2010) ugotavljajo, da je visoko izražena dimenzija negativne preteklosti lahko indikator različnih psihopatologij ali obratno, da se psihiatrični pacienti veliko bolj fokusirajo na negativno preteklost. Dimenzija negativne preteklosti je pozitivno povezana z nevroticizmom (Van Beek idr., 2010; Podlogar in Bajec, 2011) in negativno z ekstravertnostjo, vestnostjo in sprejemljivostjo (Dunkel in Weber, 2010; Podlogar in Bajec, 2011). V slovenski študiji pa se je pokazala tudi negativna povezanost z odprtostjo (Podlogar in Bajec, 2011).

Splošen negativen odnos do preteklosti je bodisi posledica resničnih negativnih izkušenj oziroma težkih življenjskih preizkušenj bodisi negativna rekonstrukcija preteklih dogodkov ali pa kombinacija obojega. Kar posameznik verjame, da se mu je v preteklosti zgodilo, vpliva na njegove sedanje misli, vedenja in občutke, bolj kot to, kar se je dejansko zgodilo (Boyd in

Zimbardo, 2005). Nekateri raziskovalci poročajo, da na priklic spominov vpliva tudi posameznikovo trenutno razpoloženje (Van Beek idr., 2010).

Pozitivna preteklost

Za ljudi z visoko izraženo pozitivno preteklostjo je značilen topel, sentimentalen in nostalgичen odnos do preteklosti (Boyd in Zimbardo, 2005). Radi obujajo spomine na otroštvo in dom, pogosto govorijo o »dobrih starih časih« in uživajo v družinskih običajih (Zimbardo in Boyd, 1999). Raziskave so pokazale, da so bolj srečni (Boniwell in Zimbardo, 2004; Drake idr., 2008), bolj zadovoljni z življenjem (Boniwell idr., 2010; Podlogar in Bajec, 2011), doživljajo več pozitivnih in manj negativnih čustev (Boniwell idr., 2010) ter imajo manj težav v zvezah zaradi spolnosti (Zimbardo in Boyd, 2008). Pri soočanju s stresnimi situacijami uživajo več podpore bližnjih, s katerimi imajo manj konfliktov, in doživljajo več emocionalne rasti (Holman in Zimbardo, 2003; v Boyd in Zimbardo, 2005). Imajo višje samospoštovanje, so manj depresivni, agresivni in anksiozni od ljudi z manj pozitivnim odnosom do preteklosti (Zimbardo in Boyd, 1999). Negativno povezanost z depresivnostjo sta na vzorcu študentov ugotovila tudi slovenska avtorja (Podlogar in Bajec, 2011). Izraženost pozitivne preteklosti pozitivno korelira z ekstravertnostjo in sprejemljivostjo (Goldberg in Maslach, 1996; v Zimbardo in Boyd, 1999) ter negativno z nevroticizmom (Podlogar in Bajec, 2011). Višja izraženost dimenzije pozitivne preteklosti je bolj značilna za ženske kot za moške (Zimbardo in Boyd, 1999; Podlogar in Bajec, 2011).

Tudi pri pozitivni preteklosti ne gre za to, kakšni dogodki so se v resnici zgodili, temveč za odnos posameznika do teh dogodkov. Ljudje, ki v življenju izkusijo težavne situacije, a jih osmislijo na način, da poskušajo v njih videti nekaj dobrega, postanejo odporni in optimistični (Zimbardo in Boyd, 2008). Ta odnos dobro ponazarja Nietzschejev citat: »Kar me ne ubije, me krepi.«

Pozitiven pogled na preteklost je lahko vir sreče za danes in jutri. Lepi spomini v nas vzbujajo pozitivna čustva, medtem ko neprijetni spomini pritegnejo negativna čustva. Zato je pomembno gojiti pozitiven odnos do preteklosti in zmanjševati negativna stališča. Spominjanje preteklosti daje ljudem občutek varnosti in kontinuitete v življenju ter omogoča predvidevanje prihodnosti, posebej če imajo do nje pretežno pozitivna stališča. Na drugi strani

pa posamezniku pretirano osredotočanje na preteklost onemogoča doživljanje sprememb tudi v primeru, ko bi bile te lahko dobrodošle (Zimbardo in Boyd, 2008).

Hedonistična sedanjost

Dimenzija hedonistične sedanjosti predstavlja hedonističen odnos do časa in življenja (Boyd in Zimbardo, 2005). Po Freudu (1990; v Zimbardo in Boyd, 2008) bi lahko rekli, da hedonisti delujejo po principu ugodja. Nепrestano iščejo užitek – bodisi v zabavah, druženju s prijatelji bodisi v spolnosti, drogah ali alkoholu in so osredotočeni na takojšnjo zadovoljitev svojih potreb. Stvari počnejo impulzivno in aktivno iščejo zadovoljstvo ter se izogibajo neprijetnim stvarim ter ljudem in situacijam, ki so dolgočasne. Uživajo v improvizaciji, spontanosti ter v novih vznemirljivih doživetjih, medtem ko jih načrtovanje dejavnosti in delo, v katerega je treba vložiti veliko truda, ne zanimajo. Pogosto jih kakšna dejavnost, npr. poslušanje glasbe, tako prevzame, da povsem pozabijo na čas. Za hedoniste je značilno, da hitro navezujejo stike, se spoprijateljijo in zaljubijo (Zimbardo in Boyd, 2008). Raziskave kažejo, da so bolj srečni (Drake idr., 2008), doživljajo več pozitivnih čustev in so bolj zadovoljni z življenjem (Boniwell idr., 2008; Podlogar in Bajec, 2011) od ljudi, ki niso tako usmerjeni v trenutne užitke. Ljudje z visoko izraženo dimenzijo hedonistične sedanjosti so bolj ekstravertni in manj vestni (Goldberg in Maslach, 1996; v Zimbardo in Boyd, 1999; Podlogar in Bajec, 2011). Goldberg in C. Maslach (1996; v Zimbardo in Boyd, 1999) poročata tudi o pozitivni povezanosti hedonistične sedanjosti z nevroticizmom. V slovenski študiji je bila omenjena korelacija negativna, poleg tega sta T. Podlogar in Bajec (2011) ugotovila tudi pozitivno povezanost z odprtostjo.

Po drugi strani pa ljudje z visoko izraženo dimenzijo hedonistične sedanjosti predstavljajo rizično skupino za različne odvisnosti (Zimbardo in Boyd, 2008). Keough, Zimbardo in Boyd (1999) ugotavljajo, da je med njim več rednih kadilcev, popijejo več alkohola in pogosteje uživajo droge. Več se jih kompulzivno prenažeda, redkeje prakticirajo varno spolnost (Rothspan in Read, 1996), bolj tvegano vozijo (Zimbardo, Keough in Boyd, 1997), ženske pa redkeje opravljajo preventivne preglede prsi (Guarino idr., 1999; v Boyd in Zimbardo, 2005). Ljudje, ki so pretirano usmerjeni v hedonistično uživanje življenja, nimajo jasnih ciljev za prihodnost (Zimbardo in Boyd, 1999). Pogosto pozabljajo dogovorjeno in zamujajo na sestanke ter radi odlašajo in delovne naloge prelagajo na jutri. Delo je zanje nasprotje igri in

vključuje preveč discipline, vztrajnosti, odrekanja ter odložene zadovoljitve (Zimbardo in Boyd, 2008). Pri soočanju s stresom pogosto govorijo o travmatičnem dogodku, a hkrati uporabljajo strategijo izogibanja, kar pomeni, da ne rešujejo težav na konstruktiven način (Holman in Zimbardo, 2003; v Boyd in Zimbardo, 2005).

Fatalistična sedanost

Ljudje z visoko izraženo dimenzijo fatalistične sedanosti se pogosto počutijo nemočne in ne verjamejo, da lahko kar koli spremenijo v svojem življenju. Njihov brezup in nemoč ob prepričanju, da je potek njihovega življenja odvisen od zunanjih sil, na katere sami ne morejo vplivati, jih vodita v apatično vdajo v usodo. Menijo, da jim bo življenje prineslo svoje, ne glede na to, kar počnejo (Boyd in Zimbardo, 2005). Njihova vdanost v usodo in cinizem vedno prednjačita pred upanjem in optimizmom. Ljudje s fatalističnim pogledom na življenje čakajo, »da pripelje njihova ladja«, »jih doleti sreča« ipd. (Zimbardo in Boyd, 2008). A. Bolotova in M. Khachaturova (2012) ugotavljajta, da se na stresne situacije, v medosebnih konfliktih, odzivajo z neprilagojenimi strategijami spoprijemanja, kot so umik in izogibanje reševanju sporov. Študije kažejo, da fatalisti bolj depresivni, anksiozni in agresivni od ljudi, ki verjamejo, da lahko sami vplivajo na svoje življenje. So tudi manj zadovoljni s svojim življenjem in ne verjamejo, da bi se to lahko izboljšalo (Zimbardo in Boyd, 1999). Pozitivna povezanost dimenzije fatalistične sedanosti z depresivnostjo je bila ugotovljena tako v obdobju pozne odraslosti (Desmyter in De Raedt, 2012) kakor tudi v obdobju prehoda v odraslost (Podlogar in Bajec, 2011). Raziskovalci navajajo negativno povezanost fatalistične sedanosti s samoučinkovitostjo (Kostić in Nedeljković, 2012), z zadovoljstvom z življenjem (Boniwell idr., 2010; Podlogar in Bajec, 2011) in ne ugotavljajo povezanosti s subjektivnim občutjem sreče (Boniwell idr., 2010). Fatalistična sedanost negativno korelira z ekstravertnostjo, vestnostjo in odprtostjo, pozitivno pa z nevroticizmom (Goldberg in Maslach, 1996; v Zimbardo in Boyd, 1999). Podobno kažejo tudi druge študije, le da se korelacija z odprtostjo ni pokazala za statistično pomembno (Podlogar in Bajec, 2011; Van Beek idr., 2010).

Prihodnost

Ljudje, ki so usmerjeni predvsem v prihodnost, svoje dejavnosti načrtujejo vnaprej in razumno razporejajo čas, namenjen raznim aktivnostim. Držijo se dogovorjenih rokov, njihovo vedenje pa je odvisno zlasti od zastavljenih ciljev in pričakovanih nagrad. Freud (1990; v Zimbardo in Boyd, 2008) bi njihovo delovanje opisal po principu realnosti, kar pomeni, da so se pripravljene odreči trenutnemu ugodju na račun trdega dela, saj verjamejo, da bo njihov trud poplačan z dosežkom cilja v prihodnosti. Zimbardo in Boyd (2008) navajata, da v prihodnost orientirani ljudje opravljajo redne zdravniške preglede, se zdravo prehranjujejo, poskrbijo za uravnoteženo telesno težo ter raje kupujejo zdravo, organsko hrano. Pogosteje prakticirajo varno spolnost (Hutton idr., 1999; v Boyd in Zimbardo, 2005). V nasprotju s hedonisti so se sposobni odrekati skušnjavam, ki vodijo v odvisnosti, npr. pijejo manj alkoholnih pijač in se izogibajo drogam (Keugh idr., 1999). Ženske, ki so imele višje izraženo dimenzijo prihodnosti, so v primerjavi s hedonistkami tudi pogosteje koristile brezplačen preventiven pregled prsi (D'Alesio, Guarino, De Pascalis in Zimbardo, 2003; v Zimbardo in Boyd, 2008). Ženske se, v primerjavi z moškimi, v večji meri osredotočajo na prihodnost (Zimbardo in Boyd, 1999; Podlogar in Bajec, 2011; Kosovac, 2011). Različni raziskovalci (Zimbardo in Boyd, 2008; Kosovac, 2011) ugotavljajo, da so višje izobraženi bolj orientirani v prihodnost. Na splošno se v prihodnost usmerjeni ljudje bolje soočajo s krizami in stresnimi situacijami, s katerimi se aktivno spoprimejo, pri čemer se ne zapletajo pogosto v konflikte z drugimi (Boltova in Khachaturova, 2012).

Goldberg in C. Maslach (1996; v Zimbardo in Boyd, 1999) poročata o pozitivni povezanosti prihodnosti z vestnostjo in ekstravertnostjo, v slovenski študiji pa so odkrili le visoko pozitivno povezanost z vestnostjo (Podlogar in Bajec, 2011). Raziskave kažejo, da je usmerjenost v prihodnost šibko negativno povezana z anksioznostjo in depresivnostjo (Zimbardo in Boyd, 1999), šibko negativno povezanost z depresivnostjo sta ugotovila tudi T. Podlogar in Bajec (2011). Nekateri avtorji navajajo, da v prihodnost usmerjeni ljudje doživljajo več pozitivnih čustev (Desmyter in De Raedt, 2012), medtem ko I. Boniwell idr. (2010) niso ugotovili povezav z zadovoljstvom z življenjem ter z doživljanjem pozitivnih in negativnih čustev. Rezultati študije na vzorcu slovenskih študentov pa kažejo na razmeroma nizko povezanost usmerjenosti v prihodnost z zadovoljstvom z življenjem in doživljanjem negativnih čustev (Podlogar in Bajec, 2011). K. Prenda in M. Lachman (2001) pa ugotavljata, da načrtovanje prihodnosti poveča stopnjo zadovoljstva z življenjem pri starejših odraslih v večji meri kot pri mlajših osebah.

Ljudje, ki so pretirano usmerjeni v prihodnost, živijo pod časovnim pritiskom. Kljub temu, da so zelo organizirani, poročajo, da jim pogosto zmanjkuje časa, predvsem za prijatelje, družino in sprostitvev. Pritisk, da morajo svoj čas izkoristiti učinkovito, lahko vodi v nezmožnost uživanja v sedanjosti in predstavlja pomemben vir stresa (Zimbardo in Boyd, 2008).

Transcendentna prihodnost

Dimenzija transcendentne prihodnosti predstavlja posameznikovo vero v višje, nadnaravne sile in prepričanje v življenje po smrti. Ljudje z visoko izraženo dimenzijo transcendentne prihodnosti smrt vidijo kot nov začetek in so prepričani, da bo umrlo le njihovo fizično telo. Boyd in Zimbardo (2008) poudarjata, da je bolj od objektivne realnosti prepričanja v življenje po smrti pomembno prepričanje samo, saj vpliva na posameznikove misli, čustva in dejanja. Miselnost, da se človeška duhovna, če ne celo telesna eksistenca, na neki način nadaljuje v drugih svetovih in drugih oblikah zavesti, pa je domača vsem kulturam (Musek, 1997).

1.1.2 Uravnotežena časovna perspektiva

Boyd in Zimbardo (1999) opisujeta uravnoteženo časovno perspektivo kot idealno kombinacijo vseh dimenzij časovne perspektive, ki posamezniku omogoča optimalno funkcioniranje v družbi in na osebnem nivoju. V zahodnih družbah optimalen profil uravnotežene časovne perspektive vključuje srednje visoko izraženi dimenziji prihodnosti in hedonistične sedanjosti, visoko izraženo dimenzijo pozitivne preteklosti ter nizko izraženi dimenziji negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti (Boyd in Zimbardo, 2005). Ljudje, ki imajo uravnoteženo časovno perspektivo, so sposobni svoje delovanje fleksibilno prilagajati trenutni situaciji, svojim potrebam in vrednotam. Med delom so osredotočeni na nagrado, ki bo sledila v prihodnosti, v prostem času pa se brez slabe vesti sprostijo in uživajo v druženju (Zimbardo, 2002). Nasprotno so ljudje z neuravnoteženo časovno perspektivo nagnjeni k togi uporabi nekaterih izmed dimenzij, ne glede na situacijo, v kateri trenutno so. Ljudje, ki ne znajo fleksibilno uporabljati okoliščinam primerne časovne perspektive, težko zberejo motivacijo za delo in ne znajo zadovoljivo izkoristiti svojega prostega časa (Boniwell in Zimbardo, 2003).

Vsaka izmed dimenzij časovne perspektive ima svojo funkcijo: preteklost povezuje naše izkušnje skozi prostor in čas, nas povezuje z družino, tradicijo ter predstavlja temelje osebnega razvoja in identitete. Hedonizem nam daje energijo, ki nas vodi v raziskovanje samih sebe ter drugih ljudi in krajev. Usmerjenost v prihodnost nam daje zalet in vztrajnost za doseganje ciljev, krepi občutek odgovornosti in se povezuje z motivacijo ter samoučinkovitostjo (Osin, Boniwell, Linley in Ivachenko, 2009). Negativen pogled na preteklost in fatalizem pa sta povezana s povečanim tveganjem tako za duševne kot tudi za telesne bolezni (Zimbardo in Boyd, 2008). Rezultati angleške študije (Van Beck, 2007; v Zimbardo in Boyd, 2008) so pokazali, da sta dimenziji negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti povezani z nizko motivacijsko usmerjenostjo k samoaktualizaciji ter z negativnimi pričakovanji in pogledi na življenje.

Ob pretirani izraženosti pa so lahko tudi pozitivna preteklost, hedonistična sedanjost in prihodnost nefunkcionalne. Pretirana usmerjenost v preteklost nas lahko ovira pri sprejemanju novosti in pri načrtovanju prihodnosti (Zimbardo in Boyd, 2008), hedonizem se lahko sprevrže v razne oblike odvisnosti in tveganega vedenja (Keough idr., 1999), prevladujoča usmerjenost v prihodnost ob nizko izraženi dimenziji hedonistične sedanjosti povzroča časovni pritisk in stres, nesposobnost uživanja v svojem uspehu in nezadovoljive socialne stike (Boyd in Zimbardo, 2005). Ljudje, ki so usmerjeni v prihodnost in imajo hkrati tudi hedonističen pogled na svet, se znajo zabavati, a so se hkrati sposobni odreči trenutni zabavi z namenom, da bodo lahko pravočasno opravili svoje dolžnosti (Boyd in Zimbardo, 2005).

Neuravnotežena časovna perspektiva lahko zasenči naš pogled na življenje, deluje kot zamaški v ušesih, omeji razmišljanje in onemogoči polno sprejemanje samega sebe ter preprečuje zmožnost videnja različnih možnosti (Zimbardo in Boyd, 2008). Rezultati ruske raziskave kažejo, da se odprtost za različne možnosti negativno povezuje z dimenzijama negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti ter pozitivno z optimizmom, zadovoljstvom z življenjem in samoučinkovitostjo (Ivachenko, Osin in Leontiev, 2009). V študiji na vzorcu srbskih študentov (Kostić in Nedeljković, 2012), kjer sta avtorici ugotavljali povezanost med samoučinkovitostjo in dimenzijami časovne perspektive, se je pokazala negativna povezanost samoučinkovitosti z dimenzijama negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti ter pozitivna povezanost z dimenzijama hedonistične sedanjosti in prihodnosti.

Rezultati raziskav (Boniwell idr., 2010; Podlogar in Bajec, 2011) kažejo, da so posamezniki z uravnoteženo časovno perspektivo bolj zadovoljni z življenjem, manj depresivni (Podlogar in Bajec, 2011), doživljajo več pozitivnih in manj negativnih čustev, so bolj optimistični in se štejejo za bolj samoučinkovite od posameznikov z drugačnimi profili (Boniwell idr., 2010).

Kot sem že omenila, Zimbardo in Boyd (2008) zagovarjata tezo, da je naš odnos do preteklosti, sedanjosti in prihodnosti v veliki meri naučen in se ga da spreminjati. V svoji knjigi *The Time Paradox* navajata mnogo nasvetov in metod za modifikacijo posameznih dimenzij časovne perspektive, katerih cilj je voditi posameznika k bolj uravnoteženemu profilu časovne perspektive. Avtorja verjameta, da ljudje lahko spremenijo svoj odnos do časa, če so dovolj motivirani in če jih kdo nauči ali jim pokaže, kako lahko to naredijo.

1.2 Brezposelnost

Z družbenogospodarskimi spremembami v začetku devetdesetih let je začelo število brezposelnih v Sloveniji naglo naraščati. Brezposelnost je vrh dosegla leta 1993, ko je bilo vseh brezposelnih oseb kar 129.087 (Bras, 2010). To je do sedaj največje število registriranih brezposelnih v zgodovini samostojne Slovenije. V času študije, ob koncu decembra 2012, je bilo na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje prijavljenih 118.061 brezposelnih (Statistični urad RS, 2013).

Registrirane brezposelne osebe so osebe, stare vsaj 15 let, ki izpolnjujejo splošne zdravstvene pogoje za delo, so prijavljene na Zavodu RS za zaposlovanje, so pripravljene sprejeti zaposlitev in jo same tudi aktivno iščejo. Poleg tega niso v delovnem razmerju, niso upokojene, niso študenti, dijaki, vajenci ali udeleženci izobraževanja odraslih, mlajši od 26 let, in niso na prestajanju zaporne kazni, daljše od 6 mesecev. Prav tako niso samozaposlene osebe, lastniki ali solastniki gospodarskih družb ali lastniki, zakupniki, najemniki ali drugi uporabniki kmetijskega ali gozdnega zemljišča z dobičkom iz dejavnosti oziroma s katastrskim dohodkom, ki je v preteklem letu presegal zakonsko določeno višino (Kalčič, 1996).

Možnosti za ponovno (ali prvo) zaposlitev brezposelnih oseb postajajo vedno manjše, kolikor dlje je oseba brezposelna. V primeru, da je posameznik v evidenci brezposelnih oseb Zavoda RS za zaposlovanje prijavljen eno leto in več, se ta šteje kot dolgotrajno brezposelna oseba.

Delodajalci pa se izogibajo zaposlovanju dolgotrajno brezposelnih oseb, sami dolgotrajno brezposelni pa s tem izgubljujejo upanje na zaposlitev (Bras, 2010).

Obstajajo različne razlage o tem, kaj se dogaja s posameznikom, ko postane brezposeln. Bakke (1940; v Svetlik, 1985) meni, da brezposelni posameznik preide naslednje faze: šok, optimizem, pesimizem, fatalizem. Po Hillu (1978; v Hepworth, 1980) brezposelni preide tri faze. V prvi, ki jo imenuje »prvi odgovor«, se posameznik še vedno identificira s svojim poklicem, ima občutek, da se ni nič posebnega zgodilo, da je samo začasno brez dela. Nato nastopi »vmesna faza«, v kateri se posameznik vedno bolj identificira s statusom brezposelnega, zapada v depresije, dobi občutek poklicne in psihološke nesposobnosti in dela ne išče intenzivno. Tretja faza je faza ustaljene brezposelnosti, v kateri posameznik ni več zaskrbljen, ne upa na zaposlitev in si zanjo tudi ne prizadeva. Delo išče, vendar brez pravega upanja in prizadevanja. Po Hillovem mnenju traja prva faza od nekaj tednov do dveh mesecev, druga nekaj mesecev, tretja pa nastopi po devetih do dvanajstih mesecih.

Winegardner, Sinonetti in Nykodym (1984; v Liptak 1992) pravijo, da ima brezposelnost uničujoč vpliv na človeško psiho, podobno kot ostale večje krize, kot so smrt ljubljene osebe, zakonska razveza ali druge čustvene travme. Njihove raziskave kažejo, da prestanejo brezposelni pet stopenj. V prvi se posameznik osami in zanika, da je izgubil zaposlitev. V drugi se sooči z realnostjo in največkrat čuti jezo do organizacije oziroma bivšega delodajalca. V tretji fazi posameznik baranta sam s sabo, računa, kaj mu brezposelnost prinaša in hkrati odnaša. Nato nastopi depresija. V zadnji, peti fazi sprejme nastalo situacijo in začne analizirati svoja znanja ter sposobnosti, s pomočjo katerih se bo soočal s prihodnostjo.

Frese (1994; v Nepužlan, 2010), ki je raziskoval psihološke posledice brezposelnosti tako, da je proučil določene razlike med zaposlenimi in brezposelnimi, navaja, da so brezposelni v primerjavi z zaposlenimi bolj pesimistični in depresivni ter se razlikujejo glede lastne iniciative. Avtor ugotavlja, da brezposelnost privede posameznika do malodušja in nemoči ter zmanjša aktivni način reševanja problemov.

Nezaposleni posamezniki, v primerjavi z zaposlenimi, zaznavajo svojo uporabo časa kot manj urejeno in namensko (Feather, 1990; v Polič, 1994). Brezposelni imajo težave s praznim časom in preživijo dolga obdobja brez dejavnosti. Boniwell in Zimbardo (2003) menita, da je

pasivno preživljanje prostega časa povezano z nezmožnostjo fleksibilne uporabe različnih dimenzij časovne perspektive.

Raziskave kažejo (Madoma, 1993; v Bratina, 1992; Buckland, Gregor in Clark, 1987; v Nepužlan, 2010), da predvsem izguba rednega dohodka in izguba sredstev za preživetje vplivata na kvaliteto socialnih odnosov posameznika – bodisi v okviru družine bodisi širše. S trajanjem brezposelnosti se poveča občutek socialne izolacije, zniža se nivo samospoštovanja in samozaupanja, poveča se strah pred prihodnostjo, kar pa se izraža v emocionalnih stiskah posameznika.

1.3 Odnos do iskanja zaposlitve

Uspeh brezposelnega pri iskanju zaposlitve je v veliki meri določen z njegovimi pozitivnimi ali negativnimi stališči in odnosi do iskanja zaposlitve ter pristopi k iskanju zaposlitve (Liptak, 2010). V slovarju slovenskega knjižnega jezika (2008) pod besedno zvezo »odnos do« najdemo opis: *kar se izraža, kaže v ocenjevanju, presojanju nečesa*, beseda »stališče« pa je razložena kot: *kar določa kriterij za presojanje česa*. Krech, Crutchfield in Ballanches (1972) definirajo stališča kot trajne sisteme pozitivnega ali negativnega ocenjevanja, čustvenih stanj in vedenjskih tendenc proti različnim socialnim objektom. Nekoliko drugačen pogled na stališča podajata Ajzen in Fishbein (1980; v Radovan, 2001). Stališče v tej teoriji ne označuje klasičnega odnosa do objekta kot takega, temveč do specifičnega vedenja, povezanega z njim. Avtorja menita, da je moč stališč do vedenja odvisna od subjektivne vrednosti cilja, proti kateremu posameznik teži, in pričakovanja verjetnosti doseganja tega cilja. Po tej teoriji je torej posameznikovo stališče do iskanja zaposlitve odvisno predvsem od pričakovanja, kakšne posledice prinaša zanj iskanje zaposlitve samo. Pomembno pa je, da stališča lahko oblikujemo ter spreminjamo in ravno s spremembo stališč spremenimo svoje obnašanje.

Stališča oblikujemo in spreminjamo tako pod vplivom okolja kakor tudi na podlagi lastnih izkušenj in razmišljanj. Pomembno pa je, da ravno s spremembo stališč pogosto spremenimo tudi svoje obnašanje (Musek in Pečjak, 2001).

Na usmerjanje stališč, mnenj in vedenj vplivajo tudi vrednote. Musek (1993) vrednote opredeljuje kot motivacijske cilje višjega reda. E. Boštjančič (2005) pa ugotavlja, da je delo

kot vrednota v sodobni družbi v stanju stagnacije, v nekaterih evropskih državah pa celo v fazi izgubljanja pozitivnega pomena. Na delo se v tem trenutku gleda bolj kot na ekonomski vir in manj kot na vrednoto, ki nam prinaša nekaj pozitivnega, nas izpolnjuje in oblikuje. Lahko bi rekli, da se v skladu s spreminjanjem družbe in tehnologije spreminja tudi naš odnos do dela.

1.3.1 Motivacijska orientacija posameznika pri iskanju zaposlitve

Liptak (1992) meni, da tisti brezposelni posamezniki, ki so motivacijsko orientirani na druge ljudi oziroma na okoliščine, izražajo težnje naučene nemoči in mentalitete žrtve. Hkrati pa verjame, da je notranjo motivacijo posameznika za iskanje zaposlitve mogoče okrepiti s povečanjem zmagovalne mentalitete, samospoštovanja, z večjim zavedanjem smisla življenja in kariernih ciljev.

Naučena nemoč

Naučena nemoč je kognitivno-motivacijski pojav oziroma motnja. Zaradi predhodnih izkušenj organizem ni motiviran za izvajanje prilagoditvenega vedenja, čeprav bi ga bil zmožen (Lamovec, 1986). Seligman (1975) trdi, da se posameznik v situacijah, nad katerimi nima nobene kontrole, nauči, da njegovo obnašanje nima vpliva na rezultate. Averzivna situacija, nad katero nimamo nadzora, najprej emocionalno odzivnost močno poveča, kasneje pa se ta bistveno zniža in preide v neaktivnost ter apatijo. Pojavijo se različne psihosomatske motnje in depresija. C. Wood (1989; v Liptak, 1996) nemoč opisuje kot fenomen, do katerega pride, ko ljudje ponavljajoče se življenjske izkušnje interpretirajo kot dokaz, da nimajo nadzora nad lastno usodo. Model naučene nemoči temelji na teoriji atribucije, ki predpostavlja, da smo ljudje motivirani za pripisovanje vzrokov za vedenje s potrebo po obvladovanju okolja. Pri tem pa se srečamo tudi s problemom neobvladovanja okolja. Naučeno nemoč je opazil tudi Frankl (2006) v svojih izkušnjah v taboriščih druge svetovne vojne. Posamezniki, izpostavljeni nemogočim razmeram, tudi v primeru, ko je obstajala možnost bega in rešitve iz obstoječih razmer, tega niso izkoristili, saj niso imeli nobene kontrole nad svojim življenjem in so se predali učinku naučene nemoči.

Posameznikovo zaznavanje nezmožnosti imeti nadzor nad preteklimi negativnimi izkušnjami usmerja njegova pričakovanja o tem, kaj se bo zgodilo v prihodnosti. Razlage, ki jih človek uporablja, ko si odgovarja na vprašanje, zakaj se mu je to zgodilo, povzročajo določeno nemoč v njegovem razmišljanju (verjame, da na dogodke in/ali neuspehe ne more vplivati), motivaciji (postane pasiven in se umakne) ter emocijah (čuti žalost, tesnobo in sovražnost). Navedeni trije primanjkljaji vodijo do četrtega primanjkljaja, tj. do nizke samozavesti in samospoštovanja, ter do pričakovanja nadaljnjih neuspehov. Oseba tako živi s samouresničujočo se prerokbo in se trudi soočati z nastalimi razmerami v svojem življenju (Liptak, 2010).

Naučena nemoč v mnogih pogledih vpliva na posameznikov razvoj kariere in iskanje zaposlitve:

- med drugimi vpliva na vedenje in odnos do iskanja zaposlitve; naučena nemoč je rezultat atribucij, ki jih je posameznik pripisal razlogom za to, da je izgubil prejšnjo zaposlitev in/ali da ne zmore najti nove;
- bolj ko posameznik izgubo zaposlitve doživlja kot nekaj hudega, slabši bo njegov odnos do iskanja nove zaposlitve; posameznik krivdo za nastali položaj pripisuje drugim ljudem in meni, da je srečni razplet malo verjeten; pri iskanju zaposlitve postane bolj pasiven; sčasoma se pri njem povečajo tudi občutja nemoči;
- dlje ko je posameznik brez zaposlitve, tem bolj je prepričan, da je njegova nezaposlenost nespremenljiva; »naučil se je«, da je nezaposlenost njegova edina možnost;
- po vsej verjetnosti ga bodo mučila tudi občutja izolacije, depresije in apatije; lahko tudi, da bo pesimističen glede možnosti za zaposlitev in da bo nezadovoljen z življenjem na splošno (Liptak, 2010).

Večina ljudi, ki iščejo zaposlitev, verjame, da so v tem procesu nemočni. V resnici pa imajo iskalci zaposlitve v svojih rokah ravno toliko moči in nadzora kakor potencialni delodajalci (Lock, 2005; v Liptak 2010), da pa bi njihova moč in nadzor prišla do veljave, se morajo na samem začetku iskanja odločiti, da bodo za to prevzeli odgovornost. Koopmans (1977; v Svetlik, 1985) je ugotovil, da največ brezposelnih išče informacije o možni zaposlitvi s pregledovanjem razpisov in objav, precej manj pa je tistih, ki sami dajejo oglase. Tudi Konrad (1991) na vprašanje, kaj lahko naredi posameznik za obvladovanje sprememb pri delu in za svoj razvoj, odgovarja, da predvsem ne sme čakati samo na druge, temveč mora kreativno razmišljati o svoji delovni usodi in predvsem razumeti, da so nova dela in zaposlitve odvisne

od posameznikove aktivnosti. Poudarja, da večkrat ne vidimo, da se za uspehom skrivajo dolgotrajno prizadevanje in številni neuspešni poskusi.

Delovna samoučinkovitost

V sodobni družbi se od posameznika pričakuje pripravljenost, da svoje znanje in kvalifikacije stalno prilagaja spremembam na področju dela, da bi tako izboljšal kvaliteto svojega dela in/ali povečal zaposljivost. V analizi več skupnih značilnosti brezposelnih je V. McGivney (1992; v Radovan 2003) poleg negativne samopodobe in negativnih stališč do izobraževanja ugotovila tudi naučeno nemoč in nizko samoučinkovitost pri iskalcih zaposlitve.

Samoučinkovitost se nanaša na naša prepričanja oziroma predstave o sebi in svoji učinkovitosti, ki jih oblikujemo na podlagi svojih izkušenj z lastnimi uspehi in neuspehi (Musek, 2005). Posameznik se bo izogibal situacijam, za katere bo menil, da presegajo njegove zmožnosti oziroma bo bolj motiviran za spoprijemanje s situacijami, v katerih se bo čutil bolj kompetenten (Bandura, 1997).

Bandura (1977; v Liptak, 2010) verjame, da so posameznikova prepričanja o lastnih sposobnostih, njegovo zaupanje, da je sposoben opraviti določene naloge, kot je na primer iskanje zaposlitve, najodločnejši dejavnik uspeha. Subjektivna prepričanja oblikujejo posameznikova čustvena stanja, nivo motivacije in vedenje v večji ter bolj pomembni meri kot objektivna resničnost (Bandura, 1997).

V svoji knjigi o samoučinkovitosti Bandura (1997) navaja številne študije, ki so poročale o pomembni pozitivni povezanosti med samoučinkovitostjo in različnimi delovnimi posledicami. Višja kot je bila samoučinkovitost, bolj pozitivne so bile te posledice. Med njimi tudi: iskanje službe, spoprijemanje s kariernimi dogodki, karierno odločanje, pridobivanje znanja in novih veščin, prilagodljivost na nove organizacijske okoliščine itd.

Rezultati metaanalize, ki sta jo izvedla Stajkovic in Luthans (1998; v Fesl Martinčević, 2004), so potrdili močno pozitivno povezanost med samoučinkovitostjo in delovnimi posledicami. Statistično je govora o povprečno 28% povečanju delovne učinkovitosti, ki je posledica samoučinkovitosti. Avtorja sta ugotovila, da je samoučinkovitost boljši

napovedovalec vedenja na delovnem mestu kot »velikih pet« osebnotnih potez in zadovoljstvo z delom.

1.3.2 Dva tipa iskalcev zaposlitve

Liptak (2010) ugotavlja, da obstajata dva tipa iskalcev zaposlitve: tisti, ki so pri iskanju usmerjeni v samostojnost, in iskalci zaposlitve, ki se pri iskanju zanašajo na pomoč drugih ljudi oziroma na okoliščine. Iskalci zaposlitve se v primerjavi s tistimi, ki se pri iskanju zanašajo na pomoč drugih ljudi, bolj zavedajo svojih močnih in šibkih točk. Močno si želijo spoznati svoje strasti in to, kar lahko potencialno prispevajo družbi. Glede časa in naporov, ki jih morajo vložiti v doseganja svojih ciljev, so realistični. Njihovo življenje ima smisel in namen. Pozitivno samozavedanje je spoznanje in razumevanje, da ima vsakdo od nas pravico, da v življenju uresniči svoj lastni potencial; je spoznanje, da stvari, kot so inteligentnost, finančni status, religiozna prepričanja, mesto rojstva, spol ali barva kože, niso merilo naše vrednosti. Liptak (2010) meni, da to, kar smo in kar lahko postanemo, v večji meri določajo naša stališča in odnosi.

V knjigi *Kakšne barve je vaše padalo?* avtor loči dva načina iskanja zaposlitve: pasivnega (tradicionalnega) in aktivnega (Bolles, 2005). Pri pasivnem načinu iskalec zaposlitve pričakuje, da bo delo zanj opravil nekdo drug. To so vse oblike iskanja zaposlitve, kjer iskalec pošlje prošnjo in pričakuje povraten odziv od ponudnikov dela. Aktivni način pa je oblikovan tako, da iskalec zaposlitve naredi prvi korak do podjetja. Namesto, da bi se odzval na znano kadrovsko potrebo podjetja, temu ponuja razloge, zakaj bi ga zaposlilo. Avtor navaja, da pasivni iskalci želijo z iskanjem zaposlitve opraviti čim hitreje in po liniji najmanjšega odpora, da večinoma želijo opravljati isto vrsto dela kot prej, da hočejo zaslužiti za preživetje itd. Po drugi strani pa aktivni iskalci jemljejo iskanje zaposlitve kot osemurni delovni čas. V prihodnjo zaposlitev želijo vključiti svoje strasti in s tem dati življenju smisel (Bolles, 2005).

Iskalce zaposlitve, ki so pri iskanju usmerjeni v samostojnost, in tiste, ki se pri iskanju zanašajo na pomoč drugih ljudi, je Liptak (2010) med seboj primerjal na naslednje načine:

- Iskalci zaposlitve, usmerjeni v samostojnost, za to, kar se dogaja v njihovem življenju, prevzemajo polno odgovornost. Svobodno sprejemajo odločitve, ki določajo njihovo usodo. Iskalci zaposlitve, ki se pri iskanju zaposlitve zanašajo na pomoč drugih ljudi, trdno

verjamejo, da njihovo življenje določata usoda in sreča. Verjamejo, da je vnaprej določeno, da morajo živeti življenje, ki ga zaznamujejo predvsem zunanje okoliščine. Verjamejo tudi, da morajo biti »ob pravem času na pravem mestu«.

- Iskalci zaposlitve, usmerjeni v samostojnost, poznajo svojo vlogo v življenju, obenem pa so si zastavili cilj, da bodo dosegli svoj polni potencial. Do sebe so zelo pošteni; ne slepijo se glede svojih močnih in šibkih točk. Iskalci zaposlitve, ki se pri iskanju zanašajo na pomoč drugih, pa se ne cenijo dovolj in ne poznajo ali ne uporabljajo svojih edinstvenih darov.

- Iskalci zaposlitve, usmerjeni v samostojnost, se zavedajo, da so za iskanje zaposlitve odgovorni sami. Poiščejo podporo, raziščejo mogoče rešitve problemov, tvegajo in dejavno sledijo svojim sanjam.

- Iskalci zaposlitve, usmerjeni v samostojnost, imajo močno izraženo željo po uspehu in so notranje motivirani za to, da bi se spremenili na bolje. V tveganju vidijo priložnost in se ne bojijo posledic. Iskalci zaposlitve, ki se pri iskanju zanašajo na pomoč drugih ljudi, pa verjamejo, da jim je službo nekdo dolžan dati ali da je odgovornost vlade, da jim jo priskrbi. Izmišljajo si razloge, zakaj česa niso naredili, čakajo in se pritožujejo, nato pa pogosto obupajo (Liptak, 2010).

Liptak (2005) ugotavlja, da se odnos do iskanja zaposlitve povezuje s čustveno inteligentnostjo in poudarja, da je razvoj veččin emocionalne inteligentnosti bistven v procesu iskanja zaposlitve. Mayer in Salovey (1990; v Avsec in Pečjak, 2003) sta bila prva raziskovalca, ki sta opredelila emocionalno inteligentnost in jo poskušala umestiti v raziskovalni okvir »klasične« inteligentnosti. Pri čustveni inteligentnosti gre za sposobnost prepoznavanja svojih občutkov in občutkov soljudi ter sposobnost posameznikovega ustreznega odziva nanje. Predstavlja zmožnost za vživljanje, samozavest in obvladovanje čustev v ljudeh samih in v odnosih z drugimi. Zajema zmogljivosti, kot so spodbujanje samega sebe in kljubovanje frustracijam, nadziranje vzgibov in odlaganje zadovoljitve, obvladovanje razpoloženja in sproščanje stisk, ki zavirajo sposobnost razmišljanja, vživljanja v čustva drugih in upanje (Goleman, 1997). Čustveno inteligentnost pa lahko izpopolnjujemo in se je učimo vse življenje.

1.3.3 Merjenje stališč do iskanja zaposlitve

Posameznikova stališča do iskanja zaposlitve ugotavljamo z Vprašalnikom o odnosu do iskanja zaposlitve (Job Search Attitude Inventory, JSAI, Liptak, 2010). Liptak (2010) se je pri razvoju Vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve (VOIZ) opiral na stališča profesionalnih svetovalcev, ki učijo večšine iskanja zaposlitve, zbrana v Helwigovi študiji. Helwig (1987) je 1121 svetovalcev, ki so bili zaposleni v različnih agencijah za iskanje in posredovanje dela, zaprosil, naj ocenijo, katere informacije iskalci zaposlitve najbolj potrebujejo. Udeleženci so 95 postavk razvrstili glede na to, v kolikšni meri bi po njihovem mnenju navedena znanja, zavedanja ali sposobnosti pomagali njihovim strankam pri iskanju zaposlitve in hkrati njim samim v procesu svetovanja iskalcem zaposlitve. Zaposlitveni svetovalci so postavko »zavedanje o pomenu osebne odgovornosti pri iskanju zaposlitve« uvrstili pred postavkami, kot so npr.: »zmožnost razumeti delodajalčevo pričakovanje glede delovnega mesta«, »poznavanje korakov v procesu iskanja zaposlitve« ali »vedenje o tem, kje vse so objavljena prosta delovna mesta«, celo več, označili so jo kot najpomembnejšo izmed vseh.

VOIZ nudi uporabniku informacije o njegovih pozitivnih in negativnih stališčih do iskanja zaposlitve ter mu pomaga ozavestiti, v kolikšni meri je pri iskanju zaposlitve samostojen ali pa se zanaša na pomoč drugih. Stališča (lestvice), vključena v vprašalnik, so:

- **sreča – načrtovanje (SN)**: ta lestvica kaže, v kolikšni meri posamezniki pri iskanju zaposlitve dajejo prednost načrtovanju svojih dejanj v nasprotju z zanašanjem na srečo;
- **nezavzetost – zavzetost (NZ)**: ta lestvica kaže, v kolikšni meri so ljudje zavzeti za iskanje zaposlitve in učenje novih tehnik iskanja zaposlitve ter pripravljeni trdo delati, da najdejo zaposlitev;
- **pomoč drugih – samopomoč (PS)**: ta lestvica kaže, v kolikšni meri so posamezniki pri iskanju zaposlitve odvisni od pomoči drugih v primerjavi z zanašanjem na samega sebe;
- **pasivnost – aktivnost (PA)**: ta lestvica kaže, koliko ljudje občutijo, da imajo nadzor pri iskanju zaposlitve;
- **pesimizem – optimizem (PO)**: ta lestvica kaže, kako optimistični so ljudje glede svojih zmožnosti, da bodo našli zaposlitev.

1.4 Cilj in hipoteze

Cilj diplomskega dela je ugotoviti, ali obstaja povezanost med časovno perspektivo in dvema tipoma iskalcev zaposlitve: tistimi, ki so pri iskanju usmerjeni v samostojnost, in tistimi, ki se

pri iskanju zanašajo na pomoč drugih. S tem želim prispevati k boljšemu razumevanju dejavnikov, ki se povezujejo z odnosom do iskanja zaposlitve. Če se dimenzije časovne perspektive povezujejo z odnosom do iskanja zaposlitve, so lahko rezultati raziskave v pomoč tako svetovalcem, ki posameznikom pomagajo v procesu iskanja zaposlitve, kakor tudi iskalcem zaposlitve samim. Hkrati pa bi lahko predstavljali neke vrste nadgradnjo trenutne ponudbe Zavoda RS za zaposlovanje, ki iskalcem zaposlitve že omogoča uporabo vprašalnika, s katerim lahko prepoznajo prednosti in pomanjkljivosti svojega trenutnega odnosa do iskanja zaposlitve.

Iskalci zaposlitve, ki so usmerjeni v samostojnost, se s procesom iskanja zaposlitve aktivno ukvarjajo, pripravljeni so se naučiti novih veščin iskanja zaposlitve, prihodnost skrbno načrtujejo in imajo pozitivna pričakovanja glede prihodnjih možnosti zaposlitve (Liptak, 2010). Rezultati raziskav (Boniwell idr., 2010; Podlogar in Bajec, 2011) pa kažejo, da so posamezniki z uravnoteženo časovno perspektivo bolj zadovoljni z življenjem, manj depresivni, bolj optimistični in se štejejo za bolj samoučinkovite od posameznikov z drugačnimi profili. Na osnovi teh raziskav in ugotovitev (Zimbardo in Boyd, 1999), da idealna kombinacija vseh časovnih perspektiv posamezniku omogoča optimalno funkcioniranje v družbi in na osebni nivoju, predvidevam, da bodo imeli tisti, ki so pri iskanju zaposlitve usmerjeni v samostojnost, visoko izražene časovne dimenzije pozitivne preteklosti, prihodnosti in hedonistične sedanjosti ter nizko izraženi dimenziji negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti. Predpostavljam tudi, da bodo imeli tisti, ki so pri iskanju zaposlitve usmerjeni za druge, visoko izraženo časovno dimenzijo negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti. Iskalci zaposlitve, usmerjeni na druge, se z iskanjem zaposlitve ne ukvarjajo aktivno, nimajo upanja za prihodnost in se nagibajo k prepričanju, da je zaposlitev odvisna od sreče in drugih (Liptak, 2010). Raziskovalci ugotavljajo, da se dimenziji negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti pozitivno povezujeta z depresivnostjo (Podlogar in Bajec, 2011) ter negativno z zadovoljstvom z življenjem (Boniwell idr., 2010; Podlogar in Bajec, 2011), s samoučinkovitostjo (Ivachenko idr., 2009; Kostić in Nedeljković, 2012) in odprtostjo za različne možnosti (Ivachenko idr., 2009).

H1: Tisti, ki bodo imeli visoko izražene časovne dimenzije pozitivne preteklosti, prihodnosti in hedonistične sedanjosti ter nizko izraženi dimenziji negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti, bodo dosegali visoke rezultate na dimenzijah sreča – načrtovanje, nezavzetost – zavzetost, pomoč drugih – samopomoč, pasivnost – aktivnost in pesimizem – optimizem.

H2: Tisti, ki bodo imeli visoko izraženi časovni dimenziji negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti, bodo dosegali nizke rezultate na dimenzijah sreča – načrtovanje, nezavzetost – zavzetost, pomoč drugih – samopomoč, pasivnost – aktivnost in pesimizem – optimizem.

2.0 Metoda

2.1 Udeleženci

V raziskavi so sodelovali 203 brezposelni, ki so se med decembrom 2012 in februarjem 2013 udeležili delavnic vseživljenjske karijerne orientacije pri različnih koncesionarjih Zavoda RS Slovenije v Ljubljani, Kranju, Slovenj Gradcu in Krškem. Njihova povprečna starost je bila 37 let (od 19 do 59 let; $SD = 10,86$). Med njimi je bilo 86 moških (42,4 %) in 117 žensk (57,6 %). 43 % udeležencev je bilo na Zavodu RS za zaposlovanje prijavljenih manj kot eno leto, ostali ($N = 115$) so brezposelni eno leto ali več. 22,1 % sodelujočih ima III. stopnjo izobrazbe ali nižje, 22,2 % ima IV. stopnjo izobrazbe, V. stopnjo ima 32 % udeležencev, 4,4 % jih ima VI. stopnjo izobrazbe, 17,7 % ima VII. stopnjo izobrazbe. Le ena oseba ima doktorat, dve osebi pa stopnje izobrazbe nista označili.

2.2 Pripomočki

Uporabila sem Zimbardov vprašalnik časovne perspektive (The Zimbardo Time Perspective Inventory, ZTPI, Zimbardo in Boyd, 1999) in Vprašalnik o odnosu do iskanja zaposlitve (Job Search Attitude Inventory, JSAI, Liptak, 2010).

Vprašalnik časovne perspektive ZTPI (The Zimbardo Time Perspective Inventory, Zimbardo in Boyd, 1999) so prevedli trije psihologi s primernim znanjem slovenskega in angleškega jezika (Podlogar in Bajec, 2011). Vprašalnik vsebuje 56 postavk, med katerimi se jih deset nanaša na lestvico negativne preteklosti, petnajst na lestvico hedonistične sedanjosti, trinajst na lestvico prihodnosti, devet na lestvico pozitivne preteklosti in devet na lestvico fatalistične sedanjosti. Udeleženci na 5-stopenjski lestvici Likertovega tipa označijo, v kolikšni meri je posamezna trditev zanje značilna (pri tem ocena 1 pomeni, da je opisano vedenje »zelo neznačilno«, ocena 5 pa, da je opisano vedenje »zelo značilno«). Za izračun dosežka na posamezni lestvici seštejemo ocene pripadajočih postavk, nato vsoto delimo s številom postavk. Na vsaki lestvici lahko posameznik doseže rezultat med 1 (nizka izraženost dimenzije) in 5 (visoka izraženost dimenzije). Po normativni operacionalizaciji se uravnotežena časovna perspektiva pripiše posameznikom, ki imajo dosežek pod 50. percentilom pri negativnih lestvicah (negativna preteklost in fatalistična sedanjost) in nad 50. percentilom pri pozitivnih lestvicah (pozitivna preteklost, hedonistična sedanjost, prihodnost). Angleška verzija vprašalnika je zanesljiva, s koeficienti notranje skladnosti med $\alpha = 0,74$ in $\alpha = 0,82$. Slovenski prevod se je izkazal za zanesljivega z alfakoefficienti zanesljivosti med 0,71 in 0,86.

Vprašalnik o odnosu do iskanja zaposlitve VOIZ – 4. verzija (Job Search Attitude Inventory, Liptak, 2010) uporablja Zavod RS za zaposlovanje pri delu z brezposelnimi. VOIZ je narejen tako, da uporabniku omogoča, da svoje odgovore ovrednoti in interpretira sam. Skupaj vsebuje 40 postavk, po osem za vsako izmed petih lestvic: sreča – načrtovanje (SN), nezavzetost – zavzetost (NZ), pomoč drugih – samopomoč (PS), pasivnost – aktivnost (PA) in pesimizem – optimizem (PO). Udeleženci stopnjo strinjanja oziroma nestrinjanja s posamezno trditvijo označijo na 4-stopenjski Likertovi ocenjevalni lestvici (pri čemer ocena 1 pomeni »sploh se ne strinjam«, ocena 4 pa »zelo se strinjam«). Za vsako od petih lestvic udeleženec dobi svoj rezultat v razponu od 8 do 32 točk. Rezultat od 8 do 16 točk je »nizek«, »povprečen« rezultat je od 17 do 23 točk, »visok« pa tisti, ki je v razponu od 24 do 32 točk. Ocene zanesljivosti za VOIZ so bile izračunane na podlagi notranje konsistentnosti: sreča –

načrtovanje ($\alpha = 0,85$), nezavzetost – zavzetost ($\alpha = 0,88$), pomoč drugih – samopomoč ($\alpha = 0,91$), pasivnost – aktivnost ($\alpha = 0,89$) in stabilnosti (*»test-retest«*). Korelacije test-retest se gibljejo med 0,60 in 0,76. Čas med prvo in drugo izvedbo testa je bil tri mesece. V uporabljeni četrti izdaji VOIZ-a je bila lestvica pesimizem – optimizem naknadno dodana, zato zanjo rezultatov še ni na razpolago.

Z dodatnimi vprašanji so bili pridobljeni podatki o spolu, starosti, izobrazbi in času prijavljenosti na Zavodu RS za zaposlovanje.

2.3 Postopek

Reševanje vprašalnikov je potekalo v različno velikih skupinah (od 7 do 14 oseb). Udeleženci so bili pred začetkom reševanja vprašalnikov seznanjeni o namenu raziskave. Poleg pisnih navodil so prejeli tudi ustna navodila za beleženje odgovorov. Sodelovanje v raziskavi je bilo prostovoljno in anonimno. Najprej so reševali VOIZ, nato ZTPI (20–30 min.). Tisti udeleženci, ki so želeli povratno informacijo o svojih rezultatih, so imeli na razpolago pisno interpretacijo in navodila za vrednotenje rezultatov. Ves čas reševanja, vrednotenja in izdelave profila (cca 60 min.) sem bila prisotna, odgovarjala sem na vprašanja posameznikov in jim nudila dodatna pojasnila.

3.0 Rezultati

3.1 Opisna in sklepna statistika lestvic vprašalnikov ZTPI in VOIZ

Tabela 1. *Opisna statistika lestvic vprašalnikov ZTPI in VOIZ na vzorcu 203 brezposelnih.*

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Asimetričnost	Sploščenost	α
Negativna preteklost	2,82	0,76	0,16	-0,57	0,87
Pozitivna preteklost	3,38	0,65	-0,22	-0,23	0,77
Hedonistična sedanjost	2,99	0,55	-0,04	0,44	0,79
Fatalistična sedanjost	2,57	0,72	0,47	-0,16	0,82
Prihodnost	3,41	0,54	-0,52	0,36	0,76
Sreča - načrtovanje	20,25	4,09	0,02	-0,75	0,81
Nezavzetost - zavzetost	22,50	3,48	-0,16	0,41	0,73
Pomoč drugih - samopomoč	24,93	3,53	-0,19	-0,20	0,79
Pasivnost - aktivnost	21,15	3,50	-0,14	0,29	0,73
Pesimizem - optimizem	21,72	4,09	-0,80	-0,18	0,84

V tabeli 1 so predstavljeni povprečja, standardne deviacije in α koeficienti zanesljivosti za posamezne lestvice Zimbardovega vprašalnika časovne perspektive in Vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve na vzorcu 203 brezposelnih. Na lestvicah VOIZ-a so udeleženci dosegli najvišji rezultat na dimenziji »pomoč drugih – samopomoč«. Najnižji rezultat so dosegli na dimenziji »sreča – načrtovanje«. Na lestvicah ZTPI so najnižji rezultat dosegli na dimenziji fatalistične sedanjosti. Zanesljivost vseh lestvic je visoka.

V predhodnih študijah (Boyd in Zimbardo, 1997, Podlogar in Bajec, 2011) so odkrili nekatere statistično pomembne razlike v izraženosti časovnih dimenzij glede na spol, starost in doseženo stopnjo izobrazbe. Liptak (2010) pa poroča o razlikah med spoloma v izraženosti dimenzij VOIZ-a, zato v nadaljevanju prikazujem rezultate primerjav med različnimi skupinami glede na omenjene spremenljivke. Zanimalo me je tudi, ali obstaja razlika v izraženosti dimenzij časovne perspektive in dimenzij VOIZ-a med tistimi, ki so na Zavodu RS za zaposlovanje prijavljeni manj kot eno leto, in dolgotrajno brezposelnimi.

Povezanost spola na izraženost dimenzij časovne perspektive in dimenzije VOIZ-a sem preverila s *t*-testom za neodvisne vzorce.

Tabela 2. Razlike med spoloma na lestvicah vprašalnikov ZTPI in VOIZ.

	Moški (N= 86)		Ženske (N=117)		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Negativna preteklost	2,82	0,75	2,82	0,77	-0,470	201	0,962
Pozitivna preteklost	3,36	0,54	3,40	0,71	0,358	201	0,721
Hedonistična sedanjost	3,00	0,58	2,98	0,52	-0,324	201	0,747
Fatalistična sedanjost	2,61	0,81	2,53	0,65	-0,774	201	0,440
Prihodnost	3,22	0,59	3,55	0,45	4,312	151,101	0,000
Sreča - načrtovanje	19,93	4,13	20,49	4,06	0,959	201	0,338
Nezavzetost - zavzetost	22,14	3,54	22,77	3,43	1,274	201	0,204
Pomoč drugi - samopomoč	24,02	3,80	25,60	3,17	3,214	201	0,002
Pasivnost - aktivnost	20,99	3,72	21,27	3,33	0,573	201	0,567
Pesimizem - optimizem	21,79	4,29	21,67	3,97	-0,213	201	0,832

V tabeli 2 je prikazana opisna statistika za posamezne lestvice vprašalnikov časovne perspektive in odnosa do iskanja zaposlitve glede na spol ter rezultati *t*-testov. Izkazalo se je,

Povezanost med dimenzijami časovne perspektive in odnosom do iskanja zaposlitve pri brezposelnih

da imajo ženske statistično pomembno višje rezultate od moških na dimenziji VOIZ-a »pomoč drugih – samopomoč« in na časovni dimenziji prihodnosti.

Tabela 3. *Korelacijski koeficienti med starostjo in lestvicami vprašalnikov ZTPI ter VOIZ na vzorcu 203 brezposelnih.*

	Pearsonov r	p
Negativna preteklost	0,082	0,238
Pozitivna preteklost	-0,006	0,933
Hedonistična sedanjost	-0,326	0,000
Fatalistična sedanjost	-0,003	0,962
Prihodnost	0,197	0,005
Sreča - načrtovanje	-0,138	0,050
Nezavzetost - zavzetost	-0,054	0,445
Pomoč drugih - samopomoč	0,002	0,983
Pasivnost - aktivnost	-0,043	0,543
Pesimizem - optimizem	-0,090	0,200

V tabeli 3 navajam Pearsonove korelacijske koeficiente med starostjo udeležencev in lestvicami Zimbardovega vprašalnika časovne perspektive ter Vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve na vzorcu 203 brezposelnih. Višja starost je statistično pomembno pozitivno povezana s časovno dimenzijo prihodnosti in statistično pomembno negativno z dimenzijo hedonistične sedanjosti. Rezultati kažejo, da starost ni statistično pomembno povezana z nobeno lestvico VOIZ-a.

Tabela 4. *Korelacijski koeficienti med stopnjo izobrazbe in lestvicami vprašalnikov ZTPI ter VOIZ na vzorcu 201 brezposelnega.*

	Spearmanov ρ	p
Negativna preteklost	-0,297	0,000
Pozitivna preteklost	0,218	0,002
Hedonistična sedanjost	0,001	0,988
Fatalistična sedanjost	-0,326	0,000
Prihodnost	0,322	0,000
Sreča - načrtovanje	0,443	0,000

Nezavzetost - zavzetost	0,273	0,000
Pomoč drugih - samopomoč	0,434	0,000
Pasivnost - aktivnost	0,220	0,002
Pesimizem - optimizem	0,184	0,009

V tabeli 4 so prikazani Spearmanovi korelacijski koeficienti med stopnjo izobrazbe in lestvicami vprašalnikov časovne perspektive ter odnosom do iskanja zaposlitve na vzorcu 201 brezposelnega. Rezultati kažejo, da je višja stopnja izobrazbe statistično pomembno pozitivno povezana z vsemi lestvicami VOIZ-a ter z dimenzijama časovne perspektive prihodnosti in pozitivne preteklosti. Višja stopnja izobrazbe se statistično pomembno negativno povezuje z dimenzijama negativna preteklost in fatalistična sedanjost. Le med časovno dimenzijo hedonistične sedanjosti in izobrazbo ni korelacije.

Tabela 5. Razlike med brezposelnimi glede na čas prijaviteljnosti na zavodu na lestvicah vprašalnikov ZTPI in VOIZ.

	Manj kot eno leto (N = 88)		Eno leto ali več (N = 115)		t	df	p
	M	SD	M	SD			
Negativna preteklost	2,77	0,79	2,86	0,74	-0,808	201	0,420
Pozitivna preteklost	3,48	0,60	3,30	0,67	1,958	201	0,052
Hedonistična sedanjost	3,08	0,49	2,91	0,58	2,262	201	0,025
Fatalistična sedanjost	2,45	0,66	2,66	0,76	-2,115	201	0,036
Prihodnost	3,44	0,54	3,39	0,54	0,761	201	0,448
Sreča - načrtovanje	21,41	3,94	19,37	3,99	3,637	201	0,000
Nezavzetost - zavzetost	23,00	3,06	22,12	3,74	1,789	201	0,075
Pomoč drugi - samopomoč	25,25	3,38	24,69	3,63	1,127	201	0,261
Pasivnost - aktivnost	21,76	3,27	20,69	3,61	2,190	201	0,030
Pesimizem - optimizem	22,41	3,90	21,19	4,18	2,118	201	0,035

V tabeli 5 je prikazana opisna statistika za posamezne lestvice vprašalnikov časovne perspektive in odnosa do iskanja zaposlitve glede na čas prijaviteljnosti brezposelnih na

Povezanost med dimenzijami časovne perspektive in odnosom do iskanja zaposlitve pri brezposelnih

Zavodu RS za zaposlovanje ter rezultati *t*-testov. Vidimo, da imajo tisti, ki so na zavodu prijavljeni manj kot eno leto, statistično pomembno višje rezultate na dimenzijah VOIZ-a »sreča – načrtovanje«, »pasivnost – aktivnost« in »pesimizem – optimizem« ter na dimenziji časovne perspektive hedonistična sedanost. Na dimenziji časovne perspektive fatalistične sedanosti imajo dolgotrajno brezposelni statistično pomembno višje rezultate od tistih, ki so na zavodu prijavljeni manj kot eno leto.

Cilj diplomskega dela je ugotoviti, ali obstaja povezanost med dimenzijami časovne perspektive in lestvicami vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve. Medsebojno odvisnost lestvic ZTPI-ja in VOIZ-a sem najprej preverjala s Pearsonovim korelacijskim koeficientom. Da bi ugotovila, ali čas brezposelnosti, spol in starost udeležencev vplivajo na povezanost lestvic ZTPI in VOIZ, sem kasneje uporabila še hierarhično multiplo regresijo. V prvem koraku sem, za vsako lestvico VOIZ-a, vključila vse tri demografske podatke, v drugem pa vse lestvice ZTPI.

Tabela 6. *Korelacije med lestvicami vprašalnikov ZTPI in VOIZ.*

	NP	PP	HS	FS	P
Sreča - načrtovanje	-0,55**	0,22**	-0,05	-0,64**	0,38**
Nezavzetost - zavzetost	-0,48**	0,39**	-0,01	-0,55**	0,44**
Pomoč drugih - samopomoč	-0,47**	0,31**	0,04	-0,53**	0,49**
Pasivnost - aktivnost	-0,52**	0,36**	0,01	-0,59**	0,41**
Pesimizem - optimizem	-0,50**	0,29**	0,09	-0,57**	0,35**

Opombe: NP = negativna preteklost; PP = pozitivna preteklost; HS = hedonistična sedanost; FS = fatalistična sedanost; P = prihodnost.

** $p < 0,01$.

V tabeli 6 so predstavljeni Pearsonovi korelacijski koeficienti med lestvicami Zimbardovega vprašalnika časovne perspektive in Vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve. Opazimo lahko, da sta lestvici negativne preteklosti in fatalistične sedanosti statistično pomembno negativno povezani z vsemi lestvicami VOIZ-a. Lestvici pozitivne preteklosti in prihodnosti pa se statistično pomembno pozitivno povezuje z vsem lestvicami VOIZ-a. Rezultati kažejo, da izmed vseh dimenzij časovne perspektive le hedonistična sedanost ne korelira statistično pomembno z nobeno dimenzijo VOIZ-a.

Tabela 7. Korelacije med lestvicami ZTPI in VOIZ znotraj dolgotrajno brezposelnih in tistih, ki so brezposelni manj kot eno leto.

		NP	PP	HS	FS	P
Manj kot eno leto (N=88)	Sreča - načrtovanje	-0,47**	0,09	-0,05	-0,65**	0,38**
	Nezavzetost - zavzetost	-0,46**	0,26*	-0,02	-0,51**	0,41**
	Pomoč drugi - samopomoč	-0,48**	0,32**	0,05	-0,55**	0,45**
	Pasivnost - aktivnost	-0,47**	0,23*	0,02	-0,61**	0,36**
	Pesimizem - optimizem	-0,47**	0,21	0,21	-0,57**	0,21*
Eno leto ali več (N=115)	Sreča - načrtovanje	-0,62**	0,26**	-0,12	-0,62**	0,38**
	Nezavzetost - zavzetost	-0,50**	0,45**	-0,03	-0,56**	0,45**
	Pomoč drugi - samopomoč	-0,46**	0,30**	0,01	-0,51**	0,52**
	Pasivnost - aktivnost	-0,55**	0,42**	-0,04	-0,56**	0,44**
	Pesimizem - optimizem	-0,52**	0,32**	-0,01	-0,56**	0,44**

Opombe: NP = negativna preteklost; PP = pozitivna preteklost; HS = hedonistična sedanost; FS = fatalistična sedanost; P = prihodnost.

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$.

V tabeli 7 so navedeni Pearsonovi korelacijski koeficienti med lestvicami ZTPI in VOIZ znotraj tistih, ki so brezposelni manj kot eno leto, in tistih, ki so brezposelni eno leto ali več. Pri tistih, ki so brezposelni eno leto ali več, je časovna dimenzija pozitivna preteklost statistično pomembno pozitivno povezana z lestvicama »sreča – načrtovanje« in »pesimizem – optimizem«, medtem ko pri tistih, ki so brezposelni manj kot eno leto, ni statistično pomembne povezave med omenjenimi lestvicami.

Tabela 8. Učinkovitost napovedi lestvice »sreča – načrtovanje« na osnovi demografskih podatkov in dimenzij časovne perspektive.

	Sreča - načrtovanje	β	t	p
Prvi korak	Čas prijavljenosti na zavodu	-0,174	-2,478	0,014
	Spol	-0,039	-0,565	0,573
	Starost	-0,112	-1,607	0,110
Drugi korak	Čas prijavljenosti na zavodu	-0,137	-2,617	0,010
	Spol	0,440	0,813	0,417
	Starost	-0,135	-2,404	0,017
	Negativna preteklost	-0,206	-2,701	0,008
	Pozitivna preteklost	0,003	0,050	0,960

Hedonistična sedanjost	0,042	0,709	0,479
Fatalistična sedanjost	-0,413	-5,154	0,000
Prihodnost	0,212	3,278	0,001

Čas prijavljenosti na Zavodu RS za zaposlovanje, spol in starost udeležencev prispevajo 5 % k celotni variabilnosti lestvice »sreča – načrtovanje«. Demografske spremenljivke in dimenzije časovne perspektive pa skupaj pojasnijo 50 % variabilnosti lestvice »sreča – načrtovanje«, model je statistično pomemben. Najvišjo napovedno moč ima časovna dimenzija fatalistične sedanjosti ($\beta = -0,41$). Iz tabele 8 je razvidno, da k napovedovanju lestvice »sreča – načrtovanje« statistično pomembno prispevajo tudi časovni dimenziji negativne preteklosti in prihodnosti ter čas prijavljenosti na zavodu in starost udeležencev.

Tabela 9. *Učinkovitost napovedi lestvice »nezavzetost –zavzetost« na osnovi demografskih podatkov in dimenzij časovne perspektive.*

	Nezavzetost - zavzetost	β	t	p
Prvi korak	Čas prijavljenosti na zavodu	-0,102	-1,426	0,155
	Spol	-0,075	-1,060	0,290
	Starost	-0,035	-0,500	0,617
Drugi korak	Čas prijavljenosti na zavodu	-0,064	-1,166	0,245
	Spol	0,018	0,312	0,756
	Starost	-0,065	-1,109	0,269
	Negativna preteklost	-0,142	-1,763	0,079
	Pozitivna preteklost	0,205	3,307	0,001
	Hedonistična sedanjost	0,059	0,958	0,339
	Fatalistična sedanjost	-0,327	-3,879	0,000
	Prihodnost	0,242	3,553	0,000

Demografske spremenljivke in dimenzije časovne perspektive skupaj pojasnijo 45 % variabilnosti lestvice »nezavzetost – zavzetost«. Čas prijavljenosti na zavodu, spol in starost udeležencev k napovedovanju statistično pomembno ne prispevajo. Lestvico »nezavzetost – zavzetost« napovedujejo dimenzije fatalistične sedanjosti, prihodnosti in pozitivne preteklosti.

Tabela 10. *Učinkovitost napovedi lestvice »pomoč drugih – samopomoč« na osnovi demografskih podatkov in dimenzij časovne perspektive.*

	Pomoč drugih - samopomoč	β	t	p
Prvi korak	Čas prijaviteljnosti na zavodu	-0,043	-0,609	0,543
	Spol	-0,217	-3,122	0,002
	Starost	0,022	,311	0,756
Drugi korak	Čas prijaviteljnosti na zavodu	0,009	0,168	0,867
	Spol	-0,118	-2,070	0,040
	Starost	0,025	0,419	0,676
	Negativna preteklost	-0,226	-2,833	0,005
	Pozitivna preteklost	0,065	1,050	0,295
	Hedonistična sedanost	0,181	2,960	0,003
	Fatalistična sedanost	-0,270	-3,227	0,001
	Prihodnost	0,306	4,521	0,000

Čas prijaviteljnosti na Zavodu RS za zaposlovanje, spol in starost udeležencev prispevajo 5 % k celotni variabilnosti lestvice »pomoč drugih – samopomoč«, med njimi ima samo spol udeležencev statistično pomembno napovedno moč. Demografske spremenljivke in dimenzije časovne perspektive skupaj pojasnijo 45 % variabilnosti lestvice »pomoč drugih – samopomoč«, model je statistično pomemben. Vse časovne dimenzije, razen dimenzije pozitivne preteklosti, imajo statistično pomembno napovedno moč.

Tabela 11. *Učinkovitost napovedi lestvice »pasivnost – aktivnost« na osnovi demografskih podatkov in dimenzij časovne perspektive.*

	Pasivnost - aktivnost	β	t	p
Prvi korak	Čas prijaviteljnosti na zavodu	-0,122	-1,715	0,088
	Spol	-0,024	-0,340	0,734
	Starost	-0,025	-0,354	0,724
Drugi korak	Čas prijaviteljnosti na zavodu	-0,076	-1,397	0,164
	Spol	0,059	1,033	0,303
	Starost	-0,033	-0,571	0,568
	Negativna preteklost	-0,171	-2,157	0,032
	Pozitivna preteklost	0,151	2,480	0,014
	Hedonistična sedanost	0,104	1,711	0,089
	Fatalistična sedanost	-0,376	-4,527	0,000

Prihodnost	0,215	3,206	0,002
------------	-------	-------	-------

Demografske spremenljivke in dimenzije časovne perspektive skupaj pojasnijo 46 % variabilnosti lestvice »pasivnost – aktivnost«. Čas prijaviteljnosti na zavodu, spol in starost udeležencev k napovedovanju statistično pomembno ne prispevajo. Najvišjo napovedno moč ima dimenzija fatalistične sedanjosti ($\beta = -0,38$), sledijo ji časovne dimenzije prihodnosti, negativne preteklosti in pozitivne preteklosti.

Tabela 12. *Učinkovitost napovedi lestvice »pesimizem – optimizem« na osnovi demografskih podatkov in dimenzij časovne perspektive.*

	Pesimizem - optimizem	β	t	p
Prvi korak	Čas prijaviteljnosti na zavodu	-0,070	-0,978	0,329
	Spol	0,029	0,407	0,685
	Starost	-0,083	-1,167	0,245
Drugi korak	Čas prijaviteljnosti na zavodu	-0,008	-0,142	0,887
	Spol	0,096	1,665	0,097
	Starost	-0,049	-0,826	0,410
	Negativna preteklost	-0,180	-2,227	0,027
	Pozitivna preteklost	0,063	1,008	0,315
	Hedonistična sedanjost	0,217	3,499	0,001
	Fatalistična sedanjost	-0,417	-4,914	0,000
	Prihodnost	0,189	2,758	0,006

Čas prijaviteljnosti na zavodu, spol in starost udeležencev statistično pomembno ne prispevajo k napovedovanju. Iz tabele 12 je razvidno, da izmed vseh časovnih dimenzij le dimenzija pozitivne preteklosti nima prediktivne moči. Lestvico »pesimizem – optimizem« najbolj napoveduje dimenzija fatalistične sedanjosti ($\beta = -0,42$). Demografske spremenljivke in dimenzije časovne perspektive skupaj pojasnijo 46 % variabilnosti lestvice »pesimizem – optimizem«, model je statistično pomemben.

4.0 Razprava

4.1 Izraženost lestvic VOIZ-a in razlike glede na spol, starost, stopnjo izobrazbe ter čas prijaviteljnosti na zavodu

Podobno kot v predhodnih raziskavah (Liptak, 2010) ugotavljam, da so udeleženci dosegli najvišji rezultat na lestvici »pomoč drugih – samopomoč« ter najnižji rezultat na lestvici »sreča – načrtovanje« (Tabela 1). V splošnem so rezultati na vseh lestvicah VOIZ-a, razen na lestvici »pomoč drugih – samopomoč«, »povprečni« oziroma najbolj običajni, saj večina ljudi, ki izpolnjuje VOIZ, doseže rezultate v razponu od 17 do 23 točk (Liptak, 2010). Rezultati v tem razponu kažejo, da uporabnik na področju iskanja zaposlitve sicer ni popolnoma odvisen od pomoči drugih, vendar bi lahko prevzel več lastne pobude (Liptak, 2010). Na lestvici »pomoč drugih – samopomoč« so udeleženci v povprečju dosegli »visok« rezultat, kar pomeni, da so bolj usmerjeni v samostojnost in se zavedajo, da so za iskanje zaposlitve odgovorni sami.

Na tej lestvici se je pokazala tudi statistično pomembna razlika med spoloma (Tabela 2). Ženske so, v primerjavi z moškimi, bolj orientirane v samostojno iskanje zaposlitve in se manj zanašajo na pomoč drugih. Liptak (2010) poroča ravno nasprotno. V njegovi raziskavi so bili moški tisti, ki so se nagibali k doseganju višjih rezultatov na lestvici »pomoč drugih – samopomoč«.

Rezultati kažejo, da starost udeležencev statistično pomembno ne korelira z nobeno lestvico Vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve (Tabela 3), medtem ko je višja izobrazba

statistično pomembno pozitivno povezana z vsemi lestvicami VOIZ-a (Tabela 4). Udeleženci z višjo stopnjo izobrazbe dajejo večji poudarek načrtovanemu iskanju zaposlitve v primerjavi z zanašanjem na srečo. Pri iskanju zaposlitve se bolj zanašajo nase in so manj odvisni od pomoči drugih ter bolj pripravljeni trdo delati, da najdejo zaposlitev. Bolj izobraženi udeleženci občutijo, da imajo več nadzora pri iskanju zaposlitve in so bolj optimistični glede svojih zmožnosti, da bodo našli zaposlitev.

V vzorcu so se pokazale tudi statistično pomembne razlike med udeleženci, ki so na Zavodu RS za zaposlovanje prijavljeni manj kot eno leto in dolgotrajno brezposelnimi oziroma tistimi, ki so na zavodu prijavljeni eno leto in več. Rezultati v tabeli 5 kažejo, da tisti, ki so prijavljeni manj kot eno leto, dajejo pri iskanju zaposlitve prednost načrtovanju svojih dejanj v nasprotju z zanašanjem na srečo. V primerjavi z dolgotrajno brezposelnimi so bolj pripravljeni iskati delovna mesta, za katera ni javnih objav, ter aktivno širiti mrežo stikov, ki bi jim pomagala pri iskanju zaposlitve. Čas prijavitelja na zavodu se povezuje tudi z ohranjanjem optimizma pri iskanju zaposlitve. Bras (2010) ugotavlja, da dlje ko so posamezniki v evidenci brezposelnih, bolj izgubljajo upanje za zaposlitev, kar se ujema z rezultati v tabeli 5. Tisti, ki so na zavodu prijavljeni manj kot eno leto, so statistično pomembno bolj optimistični od dolgotrajno brezposelnih.

4.2 Izraženost dimenzij časovne perspektive in razlike glede na spol, starost, stopnjo izobrazbe ter čas prijavitelja na zavodu

Podobno kot v predhodnih raziskavah (Zimbardo in Boyd, 1999; Podlogar in Bajec, 2011) ugotavljam, da so pozitivne dimenzije časovne perspektive v povprečju višje izražene od negativnih (Tabela 1). Na splošno so se udeleženci nagibali k doseganju najvišjih rezultatov na dimenziji prihodnosti, tej sledi dimenzija pozitivne preteklosti, nato dimenzija hedonistične sedanjosti. Po drugi strani pa so najnižje rezultate dosegli na dimenziji fatalistične sedanjosti, sledi ji dimenzija negativne preteklosti.

Rezultati v tabeli 2 kažejo, da imajo ženske v primerjavi z moškimi statistično pomembno višje izraženo časovno dimenzijo prihodnosti. V predhodnih študijah (Zimbardo in Boyd, 1999; Podlogar in Bajec, 2011; Kosovac, 2011; Koračin, 2011) avtorji podobno ugotavljajo, da so ženske v primerjavi z moškimi bolj usmerjene v načrtovanje svojih dejavnosti in so se v večji meri pripravljene odreči trenutnemu ugodju na račun trdega dela, saj verjamejo, da bo

njihov trud poplačan z dosežkom cilja v prihodnosti. Lahko bi rekla, da se ženske bolje kot moški soočajo s krizami in stresnimi situacijami, kar je na splošno značilno za ljudi, usmerjene v prihodnost (Bolotova in Khachaturova, 2012). Avtorji (Zimbardo in Boyd, 1997; Podlogar in Bajec, 2011) poročajo, da ženske dosegajo statistično pomembno višje rezultate od moških na časovni dimenziji pozitivne preteklosti, vendar se na vzorcu brezposelnih omenjena razlika ni pokazala za statistično pomembno.

V vzorcu se je pokazala statistično pomembna negativna korelacija med starostjo udeležencev in časovno dimenzijo hedonistične sedanjosti ter statistično pomembno pozitiven vpliv starosti na časovno dimenzijo prihodnosti (Tabela 3). Mlajši udeleženci so bolj usmerjeni k trenutnemu užitku in tveganju s pomanjkanjem skrbi za posledice svojega vedenja v prihodnosti. Zimbardo in Boyd (2008) pravita, da v mlajših letih pri ljudeh prevladuje hedonizem, kasneje pa so postavljeni pred zahteve in pričakovanja, ki terjajo trud in odpovedovanje, zato hedonizem upada in se povečuje usmerjenost v prihodnost. S starostjo naj bi usmerjenost v prihodnost upadala, saj se starejši ljudje pogosteje ozirajo nazaj in krepijo v preteklost orientirano časovno perspektivo, razvijajo pa tudi orientacijo v sedanjost, ki temelji na druženju z vrstniki in uživanju v mirnih trenutkih. Lahko bi rekla, da se rezultati diplomskega dela delno ujemajo s prej navedenimi ugotovitvami avtorjev, saj so bili v vzorcu zajeti brezposelni med 19. in 56. letom starosti. Možno je, da se v tem starostnem obdobju zmanjšuje hedonizem na račun usmerjenosti v prihodnost, hkrati pa še ne prihaja do upada usmerjenosti v prihodnost. Podobno ugotavljata tudi S. Kosovac v hrvaški študiji udeležencev, starih med 18 in 75 let, in N. Koračin v slovenski študiji na vzorcu zaposlenih udeležencev, starih med 18 in 66 let.

Zimbardo in Boyd (2008) navajata, da so višje izobraženi bolj usmerjeni v prihodnost. Tudi na vzorcu brezposelnih se je pokazalo, da se višja stopnja izobrazbe statistično pomembno pozitivno povezuje z dimenzijo prihodnosti (Tabela 4). Lahko bi rekla, da je posameznikom, usmerjenim v prihodnost, šolski sistem bolj pisan na kožo. Usmerjeni v prihodnost svoje dejavnosti načrtujejo vnaprej, razumno razporejajo čas, motivira pa jih misel, da bo njihov trud poplačan v prihodnosti. Rezultati v tabeli 4 kažejo tudi, da se višja stopnja izobrazbe statistično pomembno pozitivno povezuje z dimenzijo pozitivne preteklosti in statistično pomembno negativno z dimenzijama fatalistične sedanjosti in negativne preteklosti. Višje izobraženi imajo na splošno bolj pozitiven odnos do preteklosti in so manj fatalistično

usmerjeni v sedanost, kar pomeni, da se redkeje počutijo nemočne, so manj vdani v usodo ter bolj verjamejo, da lahko v svojem življenju kaj spremenijo.

Podatki Zavoda RS za zaposlovanje kažejo, da prvi iskalci zaposlitve in tisti, ki so brezposelni eno leto ali več, veliko težje najdejo novo (ali prvo) zaposlitev kot tisti, ki so v evidenci brezposelnih manj kot eno leto (Bras, 2010). Raziskovalci podobno navajajo, da brezposelni posameznik prehaja skozi različna emocionalna stanja glede na čas trajanja brezposelnosti. Daljši kot je čas brezposelnosti, večji je občutek socialne izolacije in nemoči, povečata se strah pred prihodnostjo in apatija, kar pa se izraža v čustvenih stiskah posameznika. Tudi na vzorcu slovenskih udeležencev se je pokazalo, da imajo tisti, ki so brezposelni manj kot eno leto, v primerjavi z dolgotrajno brezposelnimi statistično pomembno višje dosežke na dimenziji hedonistične sedanjosti. Dosežki dolgotrajno brezposelnih pa so statistično pomembno višji na dimenziji fatalistične sedanjosti (Tabela 5). Lahko bi rekla, da je posameznik nekaj mesecev, do največ enega leta, po izgubi zaposlitve bolj orientiran k trenutnemu užitku. Izguba službe lahko pomeni tudi več časa za prijetne aktivnosti, ki jih prej polna zaposlenost ni omogočala. To sklepam na podlagi rezultatov slovenske študije (Koračin, 2011), ki kažejo, da imajo zaposleni v povprečju nižje dosežke na dimenziji hedonistične sedanjosti kot tisti, ki so brezposelni manj kot eno leto. V obdobju, ko so bolj hedonistično usmerjeni v sedanost, se izogibajo neprijetnim stvarim (dejstvu, da so ostali brez zaposlitve) in so manj zaskrbljeni glede posledic svojega ravnanja za prihodnost. Možno pa je tudi, da tisti, ki so nagnjeni k užitkarskemu načinu življenja, hitreje izgubijo službo. Zimbardo in Boyd (2008) menita, da ljudje, pretirano usmerjeni v hedonistično uživanje življenja, pogosto pozabljajo dogovorjeno, zamujajo na sestanke in radi odlašajo ter delovne naloge prelagajo na jutri. S trajanjem brezposelnosti se povečujeta posameznikov brezup in nemoč ob prepričanju, da je potek njegovega življenja odvisen od zunanjih sil, na katere sam ne more vplivati. Ljudje, fatalistično usmerjeni v sedanost, so bolj depresivni in manj zadovoljni z življenjem od ljudi, ki verjamejo, da bi se to lahko izboljšalo (Zimbardo in Boyd, 1999).

4.3 Časovna perspektiva in odnos do iskanja zaposlitve

Cilj mojega diplomskega dela je bil raziskati povezanost med dimenzijami časovne perspektive in dvema tipoma iskalcev zaposlitve. Liptak (2010) loči iskalce zaposlitve glede na to, v kolikšni meri so pri iskanju zaposlitve samostojni ali pa se zanašajo na pomoč drugih

ljudi. V svojih raziskavah je prišel do zaključka, da tisti iskalci zaposlitve, ki se pri iskanju delovnega mesta zanašajo na pomoč drugih ljudi, trdno verjamejo, da njihovo življenje določata usoda in sreča. Podobno ugotavljam tudi sama na vzorcu brezposelnih udeležencev (Tabela 6), saj se negativni dimenziji časovne perspektive statistično pomembno negativno povezuje z vsemi lestvicami VOIZ-a.

Statistično pomembna negativna korelacija dimenzij fatalistične sedanosti in negativne preteklosti z vsemi lestvicami VOIZ-a kaže na povezanost občutka nemoči in negativnega odnosa do preteklosti s prepričanjem, da je pridobitev zaposlitve odvisna od sreče in drugih ljudi ali okoliščin. Ljudje, ki so prežeti s slabimi spomini in ne verjamejo v možnost izboljšav, so manj zavzeti za iskanje nove zaposlitve in bolj pesimistični glede svoje zaposlitvene prihodnosti. Prepričani so, da je njihova nezaposlenost nespremenljiva.

Na podlagi korelacij lahko potrdim drugo hipotezo, saj so tisti udeleženci, ki imajo visoko izraženi časovni dimenziji negativne preteklosti in fatalistične sedanosti, dosegli nizke rezultate na dimenzijah sreča – načrtovanje, nezavzetost – zavzetost, pomoč drugih – samopomoč, pasivnost – aktivnost in pesimizem – optimizem.

Iskalci zaposlitve, usmerjeni v samostojnost, imajo pozitivna pričakovanja glede prihodnjih možnosti zaposlite, tvegajo in dejavno sledijo svojim sanjam. Glede na to sem predvidevala, da bodo udeleženci z visoko izraženimi časovnimi dimenzijami pozitivne preteklosti, hedonistične sedanosti in prihodnosti ter z nizko izraženima dimenzijama negativne preteklosti in fatalistične sedanosti dosegli visoke rezultate na dimenzijah sreča – načrtovanje, nezavzetost – zavzetost, pomoč drugih – samopomoč, pasivnost – aktivnost in pesimizem – optimizem.

Časovni dimenziji pozitivne preteklosti in prihodnosti se statistično pomembno pozitivno povezuje z vsemi lestvicami VOIZ-a. Pozitiven odnos do preteklosti, na katerem temeljijo vrednote in občutek stabilnosti ter osredotočenost na nagrado, ki bo sledila v prihodnosti, se povezuje s prepričanjem, da je pridobitev zaposlitve bolj odvisna od načrtovanja kot od zanašanja na srečo. Prevezemanje odgovornosti za iskanje zaposlitve, usvajanje veščin iskanja zaposlitve in ohranjanje optimizma se povezuje s subjektivno interpretacijo pozitivnih dogodkov iz preteklosti ter z notranjo motivacijo za doseganje zastavljenih ciljev.

Iz rezultatov v tabeli 6 vidimo, da se za statistično pomembno ni izkazala le povezava med hedonistično sedanjostjo in lestvicami VOIZ-a. Na podlagi korelacij bi lahko sklepala, da se posameznikova usmerjenost v trenutne užitke ne povezuje z njegovimi stališči do iskanja zaposlitve. Nekoliko jasnejšo sliko o pomenu hedonistične sedanjosti nam daje hierarhična multipla regresija. Rezultati (Tabeli 10 in 12) kažejo, da dimenzija hedonistične sedanjosti statistično pomembno prispeva k napovedovanju lestvic »pomoč drugih – samopomoč« in »pesimizem – optimizem«. Znotraj posameznikov, ki imajo enako izraženi dimenziji fatalistične sedanjosti in negativne preteklosti, je za prevzemanje odgovornosti ter ohranjanje pozitivnega odnosa do iskanja zaposlitve pomembno, kakšna bo izraženost njihove hedonistične sedanjosti.

Prve hipoteze zato ne morem potrditi v celoti. Potrdim lahko, da so udeleženci z visoko izraženimi časovnimi dimenzijami pozitivne preteklosti, hedonistične sedanjosti in prihodnosti ter nizko izraženima dimenzijama negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti dosegli visoke rezultate na dimenzijah pomoč drugih – samopomoč in pesimizem – optimizem. Zaključim lahko, da so udeleženci z visoko izraženima časovnim dimenzijama pozitivne preteklosti in prihodnosti ter nizko izraženima dimenzijama negativne preteklosti in fatalistične sedanjosti dosegli visoke rezultate na dimenzijah sreča – načrtovanje, nezavzetost – zavzetost in pasivnost – aktivnost.

Glede na predhodno ugotovljene razlike med dolgotrajno brezposelnimi in tistimi, ki so brezposelni manj kot eno leto, sem se odločila, da preverim povezanost med dimenzijami časovne perspektive in lestvicami VOIZ-a tudi znotraj skupin udeležencev.

Pri dolgotrajno brezposelnih oziroma tistih, ki so brezposelni eno leto ali več, je časovna dimenzija pozitivne preteklosti nekoliko bolj povezana z lestvicami »sreča – načrtovanje«, »pesimizem – optimizem«, »nezavzetost – zavzetost« in »pasivnost – aktivnost«. Možno je, da se dolgotrajno brezposelni bolj opirajo na pozitivne spomine pri oblikovanju stališč do iskanja zaposlitve. Pozitivna preteklost daje občutek varnosti in predstavlja vir sreče za danes in jutri. Na drugi strani pa pretirana osredotočenost na preteklost posameznikom onemogoča doživljanje sprememb tudi v primeru, ko bi bile te lahko dobrodošle (Zimbardo in Boyd, 2008). Zato je možno tudi, da se dolgotrajno brezposelni posamezniki raje usmerjajo v preteklost, kot da bi spoznali nove in drugačne zaposlitvene možnosti.

Da bi ugotovila, ali čas brezposelnosti, spol in starost udeležencev vplivajo na povezanost med dimenzijami časovne perspektive in lestvicami VOIZ-a, sem uporabila še hierarhično multiplo regresijo. V napovedni obrazec sem, za vsako lestvico VOIZ-a, najprej vključila vse tri demografske podatke, nato vse lestvice časovne perspektive.

Časovna dimenzija fatalistične sedanjosti se je izkazala za zelo pomemben napovedni dejavnik vseh lestvic VOIZ-a. Dimenzija fatalistične sedanjosti, ki odraža z brezupom zaznamovan pogled na življenje, se povezuje z nizkimi dosežki na lestvicah, ki merijo stališča do iskanja zaposlitve. Liptak (2010) meni, da so posamezniki, usmerjeni na druge, običajno zelo pasivni in niso pripravljeni pomagati samim sebi. »Naučili« so se, da je nezaposlenost njihova edina možnost.

Visok rezultat na lestvici »sreča – načrtovanje« je povezan z nizko izraženima dimenzijama fatalistične sedanjosti in negativne preteklosti ter z visoko izraženo dimenzijo prihodnosti. K napovedovanju pa statistično pomembno prispevata tudi čas prijaviteljnosti na zavodu in starost udeležencev (Tabela 8). Tisti, ki menijo, da je pridobitev zaposlitve bolj odvisna od načrtovanja kot od sreče, nimajo izrazito negativnega stališča do preteklosti in se ne vdajajo apatično v usodo, temveč si pri iskanju zaposlitve postavljajo realne cilje, ki jim aktivno sledijo. Mnenje, da je dobro načrtovanje iskanja zaposlitve pomembno, se povezuje s starostjo in časom prijaviteljnosti na Zavodu RS za zaposlovanje.

K napovedovanju lestvice »nezavzetost – zavzetost« čas prijaviteljnosti na zavodu, spol in starost udeležencev statistično pomembno ne prispevajo (Tabela 9). Predvsem nizka fatalistična usmerjenost v sedanjost ter visoka usmerjenost v prihodnost in pozitivno preteklost so tisti prediktorji, ki imajo statistično pomembno moč, da napovejo posameznikovo pripravljenost posvečati čas in trud iskanju zaposlitve. Tisti, ki so pripravljeni usvojiti nove veščine iskanja zaposlitve in izdelati načrt, namenjen iskanju zaposlitve, prevzemajo odgovornost za lastno usodo in sistematično vztrajajo pri dejavnostih za doseganje cilja. Energijo črpajo iz pozitivnih spominov, skrbno uporabljajo čas in ne čakajo, da se stvari zgodijo same od sebe.

Visok rezultat na lestvici »pomoč drugih – samopomoč« je povezan z vsemi časovnimi dimenzijami, razen z dimenzijo pozitivne preteklosti (Tabela 10). Usmerjenost v načrtovanje dejavnosti za doseganje zelenih ciljev v prihodnosti napoveduje posameznikovo odločnost, da

si bo zaposlitev poiskal sam. Bolj ko je posameznik prepričan v lastne sposobnosti in odločen, da je on tisti, ki kroji svojo usodo, bolj ga zanima razvoj lastne kariere. Manj ko doživlja svojo preteklost kot negativno in bolj ko je usmerjen v spoznavanje novih ljudi in aktivnosti, manj ga je strah zavrnitve s strani delodajalca in bolj je pripravljen razvijati socialno mrežo, ki je ključna za uspešnost pri iskanju zaposlitve. Ženske se, v primerjavi z moškimi, manj zanašajo, da jim bodo drugi pomagali pri iskanju nove zaposlitve.

Spol, starost in čas prijaviteljnosti na zavodu ne prispevajo statistično pomembno k napovedovanju lestvice »pasivnost – aktivnost« (Tabela 11). Najvišjo napovedno moč ima časovna dimenzija fatalistične sedanjosti. Visok rezultat na lestvici »pasivnost – aktivnost« se povezuje z nizko fatalistično usmerjenostjo v sedanjost in negativno preteklost ter z vedenjem, usmerjenim v prihodnost in pozitivno preteklost. To pomeni, da tisti, ki imajo občutek nadzora pri iskanju zaposlitve, vztrajajo pri iskanju zaposlitve, saj pričakujejo, da bodo zastavljeni cilj v prihodnosti tudi dosegli. Gojijo pozitiven odnos do preteklosti in ne premišljujejo pogosto o zamujenih priložnostih in slabih stvareh, ki so se jim zgodile v življenju.

Tudi lestvico »pesimizem – optimizem« demografske spremenljivke ne predicirajo statistično pomembno. Visok rezultat na lestvici se povezuje z nizko usmerjenostjo v fatalistično sedanjost in negativno preteklost. Zimbardo in Boyd (2008) menita, da ljudje, ki v življenju doživljajo neprijetne stvari, a jih osmislijo na ta način, da poskušajo v njih videti nekaj dobrega, postanejo odporni in optimistični. Ohranjanje optimizma glede zaposlitvenih možnosti, poleg negativnih dimenzij časovne perspektive, napovedujeta tudi dimenziji hedonistične sedanjosti in prihodnosti. Tisti, ki so pri iskanju zaposlitve osredotočeni na želeni cilj in se v prostem času znajo sprostiti in družiti, verjamejo, da jih v prihodnosti čakajo boljše karijerne priložnosti. Ovire pri iskanju zaposlitve dojemajo kot priložnost ter ostajajo optimistični tudi, ko gre do stvari narobe.

Rezultati hierarhične multiple regresije kažejo, da visoke dosežke na vseh lestvicah VOIZ-a v večji meri napovedujeta nizko izražena časovna dimenzija fatalistične sedanjosti in visoko izražena časovna dimenzija prihodnosti. Kot pomemben napovedni dejavnik se je izkazala tudi dimenzija negativne preteklosti. Njena nizka izraženost se statistično pomembno povezuje z visokimi dosežki na štirih (od petih) lestvicah Vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve.

4.4 Omejitve raziskave

Med pomanjkljivosti raziskave je treba omeniti predvsem reprezentativnost vzorca. Vzorec brezposelnih je zajel udeležence, ki so se prostovoljno udeležili delavnic vseživljenjske karijerne orientacije. Da bi dobili jasnejšo sliko, kako se povezujejo dimenzije časovne perspektive z lestvicami Vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve pri brezposelnih, bi bilo treba v nadaljnjih raziskavah vključiti tudi tiste, ki se ne udeležujejo delavnic.

Rezultati pričujoče študije kažejo, da so brezposelni nagnjeni k doseganju najvišjih rezultatov na časovni dimenziji prihodnosti. Ljudje, usmerjeni v prihodnost, so pripravljene vlagati čas in trud za doseganje ciljev, zavedajo se, da bo njihovo trenutno vedenje imelo posledice v prihodnosti. Možno je, da bi z vključitvijo tistih, ki se ne udeležujejo delavnic, dobili drugačne rezultate.

Rezultati slovenskih študij na vzorcu zaposlenih (Koračin, 2011) in študentov (Podlogar in Bajec, 2011) kažejo, da so udeleženci dosegli najvišje rezultate na dimenziji pozitivne preteklosti. Možno je, da bi podobne rezultate dobili pri brezposelnih Slovencih, če bi bili v vzorec vključeni tudi manj aktivni brezposelni udeleženci.

V vzorcu je bilo skoraj 60 % udeleženk. Glede na vzorcu ugotovljene razlike med spoloma bi bilo v morebitnih nadaljnjih študijah priporočljivo, da so udeleženci bolj izenačeni po spolu. Podatki Zavoda RS za zaposlovanje namreč kažejo, da je (v času študije) med registriranimi brezposelnimi 45 % žensk.

Poleg tega sem v času zbiranja podatkov opazila, da je samovrednotenje Zimbardovega vprašalnika časovne perspektive povzročalo precej težav, predvsem tistim z nižjo stopnjo izobrazbe. Glede na to, da so udeleženci želeli povratno informacijo svojih rezultatov, bi bilo bolje študijo načrtovati tako, da bi raziskovalec v prvem srečanju apliciral vprašalnika, ju ovrednotil ter kasneje sodelujočim podal povratno informacijo. Tako bi sodelovanje zahtevalo manj časa in bi manj obremenjevalo udeležence.

V pričujoči raziskavi se je pokazalo, da demografske spremenljivke in dimenzije časovne perspektive skupaj pojasnijo med 45 in 50 % variabilnosti lestvic Vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve, kar kaže na relativno povezanost spremenljivk. V prihodnjih študijah bi bilo zato smiselno raziskati, ali posameznikova časovna perspektiva vpliva na njegovo

uspešnost pri iskanju zaposlitve. Pomembne pa bi se zdele tudi raziskave drugih dejavnikov, ki vplivajo na stališča do iskanja zaposlitve.

Značilnost stališč je, da se oblikujejo znotraj neke socialne sredine in so odsev vrednot socialne skupine, katere del je posameznik. E. Boštjančič (2005) meni, da je delo kot vrednota v sodobni družbi v stanju stagnacije, zato bi se v nadaljnjih raziskavah lahko osredotočili na proučevanje vrednot, ki usmerjajo stališča, mnenja in vedenja do iskanja zaposlitve. Lahko bi ugotavljali, ali delo kot vrednota vpliva na oblikovanje individualnih stališč do iskanja zaposlitve in ali se individualno vrednotenje sklada z družbenim vrednotenjem.

Kljub določenim omejitvam raziskave je ugotovljena povezanost nizkih rezultatov na vseh lestvicah VOIZ-a z visoko izraženima časovnima dimenzijama fatalistične sedanosti in negativne preteklosti lahko koristna informacija za svetovalce, ki posameznikom pomagajo v procesu iskanja zaposlitve. Za nadaljnje delo s posameznikom, ki nima ustrezne naravnosti, da bi se iskanja zaposlitve lotil učinkovito, predlagam svetovalcem, da bi v prihodnje razvijali izobraževalne programe za izboljšanje časovne perspektive.

5.0 Sklepi

V današnjem času je brez stalnih dohodkov težko preživeti, brezposelne osebe pa, razen socialne pomoči (pa še to ne v vseh primerih), dohodkov sploh nimajo (če seveda ne delajo na črno ali ne opravljajo kakšnih drugih dejavnosti za denar). Tako brezposelnost lahko predstavlja enega od pomembnih stresnih dogodkov v življenju posameznika, ki pogosto prizadene njegovo materialno, socialno, fizično in psihično blagostanje. Hkrati pa je lahko brezposelnost ena od priložnosti, da se posameznik zazre vase in ponovno poišče ter razvije svoje, že zdavnaj pozabljene ali po krivici zatrte, potencialne.

Z diplomskim delom sem želela prispevati k boljšemu razumevanju dejavnikov, ki se povezujejo z odnosom do iskanja zaposlitve. Raziskala sem povezanost med dimenzijami časovne perspektive in stališči za učinkovito iskanje zaposlitve. V študijo sem vključila tudi demografske spremenljivke, ker so me zanimale razlike med skupinami glede na spol, starost, izobrazbo in čas prijavitelnosti na Zavodu RS za zaposlovanje ter povezanost le-teh s posameznikovimi stališči do iskanja zaposlitve.

Ugotovila sem, da se posameznikov odnos do preteklosti, sedanjosti in prihodnosti povezuje z njegovim odnosom do iskanja zaposlitve. Tisti, ki so prepričani, da njihovo življenje določajo sile, na katere ne morejo vplivati, in menijo, da jim bo življenje prineslo svoje, na glede na to, kaj počnejo, so pri iskanju zaposlitve »usmerjeni na druge«. Posameznikovo prepričanje, da so drugi krivi in odgovorni za njegovo brezposelnost, se povezuje s fatalistično usmerjenostjo v sedanjost, ki izraža z brezupom zaznamovan pogled na življenje. Takšni ljudje se, zaradi izkušenj neuspešnega vplivanja na potek svojega življenja, v večini situacij dojemajo kot nemočni in kot osebe, ki ničesar ne nadzorujejo, zato se apatično vdajo v usodo. Dlje ko je posameznik neuspešen pri iskanju zaposlitve, bolj se pojavljajo občutki otopelosti in obupa.

Tudi visoko izražena časovna dimenzija negativne preteklosti se povezuje s stališčem, da je pridobitev zaposlitve odvisna od drugih (ljudi/okoliščin). Ljudje, prežeti s slabimi spomini, ne verjamejo v možnost izboljšav. Zaznavanje lastne nezmožnosti imeti nadzor nad preteklimi negativnimi izkušnjami usmerja njihova prepričanja o tem, kaj se bo zgodilo v prihodnosti, zato svojo brezposelnost vidijo bolj kot oviro in ne kot priložnost ter iskanje zaposlitve dojemajo kot problem, ki ga morda sploh ne bodo mogli rešiti.

Nasprotno pa posamezniki, »usmerjeni v samostojnost«, svojo trenutno situacijo prepoznavajo kot izziv oziroma priložnost in imajo pozitivna pričakovanja glede prihodnjih možnosti zaposlitve. Tisti, ki so pri iskanju zaposlitve usmerjeni v samostojnost, se ne osredotočajo predvsem na negativno preteklost in niso pretirano fatalistično usmerjeni v sedanost. V večji meri jih usmerja osredotočenost na pozitivno preteklost in prihodnost. Rezultati na vzorcu brezposelnih kažejo, da je predvsem visoko izražena dimenzija prihodnosti tista, ki napoveduje visoke dosežke na vseh lestvicah Vprašalnika o odnosu do iskanja zaposlitve. Ljudje, ki so pripravljene trdo delati in vztrajajo pri težkih in nezanimivih nalogah, da bi prišli do zastavljenega cilja, imajo boljše izhodišče, da bodo našli novo (prvo) zaposlitev.

Brezposelni so na splošno odločeni, da si sami poiščejo zaposlitev, in hkrati sprejemajo pomoč svetovalcev, ne da bi se nanjo zanašali. V procesu iskanja zaposlitve pa bi lahko prevzeli več lastne iniciative, zato bi bilo smiselno v zaposlitvene programe in programe usposabljanja vključevati pomoč brezposelnim pri načrtovanju njihovih karier ter jih spodbujati k razumevanju in spoznavanju samega sebe. Drugi nam lahko pomagajo, da prepoznamo vpliv preteklih izkušenj, sedanjega razmišljanja ter pričakovanj v prihodnosti na svoje vedenje. Spoznavanje sebe je usmerjeno v preteklost. Preteklost ima pomen v našem življenju, treba jo je sprejeti in kreativno uporabiti, ne pa biti z njo zavrt. Kreativno razmišljanje o preteklosti omogoča spoznanja o naših neizkoriščenih potencialih in zmožnostih. Svoje sanje in želje je treba realistično oceniti in nato prevzeti specifične obveznosti in odgovornosti za doseganje cilja v prihodnosti. Svoje načrte uresničujemo v sedanosti, njihovo izvajanje pa lahko ovira trenutno razpoloženje in frustracije ter vsakodnevne navade pri izkoriščanju svojega časa.

Rezultati diplomskega dela potrjujejo dosedanja spoznanja svetovalcev, ki pomagajo brezposelnim v procesu iskanja zaposlitve. Ti se namreč zavedajo, da je posameznikova naravnost do lastne nezaposlenosti in iskanja zaposlitve ključna pri doseganju zelenega cilja. Pomembna pa je ugotovitev, da na posameznikov odnos do iskanja zaposlitve vplivajo pretekle izkušnje, trenutno razmišljanje in pričakovanja v prihodnosti. Če velja teza, ki jo zagovarjata Zimbardo in Boyd (2008), da je naš odnos do preteklosti, sedanosti in prihodnosti v veliki meri naučen in se ga da spreminjati, bi bili rezultati pričujoče študije lahko v pomoč brezposelnim v procesu svetovanja. Avtorja namreč verjameta, da ljudje lahko

Povezanost med dimenzijami časovne perspektive in odnosom do iskanja zaposlitve pri brezposelnih

spremenijo svoj odnos do časa, če so dovolj motivirani in jih nekdo nauči ali jim pokaže, kako lahko to naredijo. Cilj teh sprememb je zmanjšati prevladujočo perspektivo, spodbujati manj izražene časovne dimenzije in naučiti ljudi fleksibilne uporabe vseh časovnih dimenzij v različnih situacijah.

V nadaljnjih raziskavah bi se bilo smiselno osredotočiti se na učinkovitost izobraževalnih programov za izboljšanje časovne perspektive. Zavod RS za zaposlovanje, v času nastajanja tega diplomskega dela, že nudi brezposelnim možnost, da ozavešijo svoj odnos do iskanja zaposlitve z Liptakovim vprašalnikom, zato bi bilo toliko bolj smiselno preveriti učinkovitost metod za modifikacijo posameznih dimenzij časovne perspektive, ki jih v svoji knjigi predlagata Zimbardo in Boyd (2008).

6.0 Literatura

Avsec, A. in Pečjak, S. (2003). Emocionalna inteligentnost kot kognitivno-emocionalna sposobnost. *Psihološka obzorja*, 12(2), 35–48.

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Bolles, R. N. (2005). *Kakšne barve je vaše padalo?*. Varaždin: Katarina Zrinski.
- Bolotova, A. K. in Khachaturova, M. R. (2012). The person and the time: Choosing coping behaviours. *Cultural – Historical Psychology* 1, 69–76.
- Boniwell, I. (2005). Beyond time management: How the latest research on time perspective and perceived time use can assist clients with time-related concerns. *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*, 3(2), 61–74.
- Boniwell, I. in Zimbardo, P. G. (2003). Time to find the right balance. *The Psychologist*, 16(3), 129–131.
- Boniwell, I. in Zimbardo, P. G. (2004). Balancing one's time perspective in pursuit of optimal functioning. V P.A. Linley in S. Joseph (ur.), *Positive Psychology in Practice* (str. 165–178). Hoboken, NJ: Wiley.
- Boniwell, I., Osin, E., Linley, A. in Ivachenko, G. V. (2010). A question of balance: Time perspective and well-being in British and Russian sample. *The Journal of Positive Psychology*, 5(1), 24–40.
- Boštjančič, E. (2005). Delo kot vrednota – pomen, struktura in odnos do dela. *Kadri: strokovno informativna revija Zveze društev za kadrovske dejavnosti Slovenije*, 11(14), 38–41.
- Boyd, J. N. in Zimbardo, P. G. (1997). Constructing time after death: The transcendental-future time perspective. *Time and Society*, 6(1), 35–54.
- Boyd, J. N. in Zimbardo, P. G. (2005). Time perspective, health and risk taking. V A. Strathman in J. Jeff (ur.), *Understanding behavior in the context of time: Theory, research and application* (str. 85–107). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

- Bras, K. (2010). *Dolgotrajno brezposelne osebe na ZRZS*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.
- Bratina, A. (1992). Izguba zaposlitve in brezposelnost – bitka s stresom. *Psihološka obzorja*, 1(1), 63–66.
- Desmyter, F. in De Raedt, R. (2012). The relationship between time perspective and subjective well-being of older adults. *Psychologica Belgica*, 52(1), 19–38.
- Drake, L., Duncan, E., Sutherland, F., Abernethy, C. in Henry, C. (2008). Time perspective and correlates of wellbeing. *Time and Society*, 17(1), 47–61.
- Dunkel, C. S. in Weber, J. L. (2010). Using three levels of personality to predict time perspective. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 29(2), 95–103.
- Durkheim, E. (1982). *Elementarni oblici religijskega života: totemistički sistem u Avstraliji*. Beograd: Prosveta.
- Elias, N. (1992). *Time : an essay*. Oxford, Cambridge : Basil Blackwell.
- Fesel Martinčević, M. (2004). Samoučinkovitost v kontekstu organizacijske psihologije. *Psihološka obzorja*, 13(3), 77–106.
- Frankl, E. V. (2006). *Človek pred vprašanjem o smislu*. Slovenija: Pasadena.
- Gao, Y. (2011). Time perspective and life satisfaction among young in Taiwan. *Social Behaviour and Personality*, 39(6), 729–736.
- Goleman, D. (1997). *Čustvena inteligenca: zakaj je lahko pomembnejša od IQ*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Helwig, A. A. (1987). Information required for job hunting. *Journal of Employment Counseling*, 24(4), 184–190.

Hepworth, S. J. (1980). Moderating factors of the psychological impact of unemployment. *Journal of Occupational Psychology*, 53(2), 139–145.

Ivachenko, G., Osin, E. in Leontiev, D. (2009). Perception of possibilities, subjective well-being and future time perspective. Poster presented at the First World Congress on Positive Psychology, Philadelphia, USA. Pretočeno dne 12. 2. 2012 s <http://positivepsychology.org.uk/images/stories/files/poster-possibilities.pdf>

Kalan, D. (1995). *Olimpi: med vzhodnimi in zahodnimi miselnimi državami*. Ljubljana: RTV Slovenija.

Kalčič, M. (1996). *Socialna varnost: zbirka predpisov z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za varstvo pri delu.

Keough, K. A., Zimbardo, P. G. in Boyd, J. N. (1999). Who's smokin, drinking and using drugs? Time perspective as a predictor of substance use. *Basic and Applied Social Psychology*, 21(2), 149–164.

Konrad, E. (1991). Spoznavanje samega sebe. V J. Bagon, K. Gorišek, I. Kejžar, E. Konrad, S. Možina, M. Terpin in M. Tivadar, *Poti do dela in zaposlitve: priročnik za brezposelne in zaposlene* (str. 51–107). Ljubljana: Panta Rhei.

Koračin, N. (2011). *Odnos med posameznikovo časovno perspektivo in njegovim zadovoljstvom pri delu*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.

Kosovac, S. (2011). *Vremenska perspektiva i atribucijski stil*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Kostić, A. in Nedeljković, J. (2012). Samoefikasnost i vremenska orientacija kod studenata filozofskog fakulteta u Nišu. *Teme – časopis za društvene nauke*, 3, Pretočeno dne 14. 2. 2013 s <http://teme.junis.ni.ac.rs/teme3-2012/teme%203-2012-08.pdf>

- Kragelj, B. (2009). *Interdisciplinarni pristop k obravnavi časa v družboslovju: Evalvacija družbenih zaznav časa v obdobju tehnoloških sprememb in družbe znanja*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Krech, D., Crutchfield, R. S., Ballanchey, E. L. (1972): *Pojedinac u društvu – udžbenik socialne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Srbije.
- Lamovec, T. (1986). *Psihologija motivacije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Lennings, C.J. (2000). Optimism, satisfaction and time perspective in the elderly. *International Journal of Aging and Human Development*, 51, 167–181.
- Liptak, J. J. (1996). User's guide to The Barriers to Employment Success Inventory. Indianapolis: JIST Works.
- Liptak, J. J. (1992). The career exploration inventory: Expanding options for the unemployed. *Journal of Employment Counseling*, 29, 60–68.
- Liptak, J. J. (2005). Using emotional intelligence to help students succeed in the workplace. *Journal of Employment Counseling*, 42, 172–180.
- Liptak, J. J. (2010). JSAI – Job Search Attitude Inventory (Administrator's Guide). JIST Publishing, Indianapolis, ZDA.
- Makarovič, G. (1995). *Slovenci in čas: Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Paco.
- Musek, J. (1993). *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Musek, J. (1997). *Znanstvena podoba osebnosti*. Ljubljana: Educy.
- Musek, J. (2003). *Zgodovina psihologije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.

- Musek, J. (2005). *Psihološke dimenzije osebnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Musek, J. in Pečjak, V. (2001). *Psihologija*. Ljubljana: Educy.
- Nepužlan, S. (2010). *Psihološke posledice brezposelnosti*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo.
- Osin, E., Boniwell, I., Linley, P. A. in Ivachenko, G. (2009). Balanced time perspective in Britain and in Russia. Paper presented at the First World Congress on Positive Psychology, Philadelphia, USA. Pretočeno dne 15. 2. 2013 s <http://www.positivepsychology.org.uk/images/stories/files/balanced%20time%20perspective-2009.pdf>
- Podlogar, T. in Bajec, B. (2011). Povezanost časovne perspektive z osebnostnimi lastnostmi in subjektivnim blagostanjem. *Psihološka obzorja*, 20(1), str. 43–62.
- Pogačnik, A. (ur.) (2008). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.
- Polič, M. (1994). Čas, ritem in osebnost. V T. Lamovec (ur.), *Psihodiagnostika osebnosti I* (str. 245–273). Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Praper, P. (1999). *Razvojna analitična psihoterapija*. Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.
- Prenda, K. in Lachman, M. E. (2001). Planning for the future: A life management strategy for increasing control and life satisfaction in adulthood. *Psychology and Aging*, 16, 206–216.
- Radovan, M. (2001). *Motivacija odraslih za izobraževanje: vrednotni, kognitivni in socialno-kulturni vidiki motivacije brezposelnih za izobraževanje*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.

Povezanost med dimenzijami časovne perspektive in odnosom do iskanja zaposlitve pri brezposelnih

- Radovan, M. (2003). Analiza dejavnikov, ki vplivajo na motiviranost brezposelnih za izobraževanje. *Psihološka obzorja*, 12(4), 109–120.
- Rothspan, S. in Read, S. J. (1996). Present versus future time perspective and HIV risk among heterosexual college students. *Health Psychology*, 15(2), 131–134.
- Seligman, M. E. P. (1975). *Helplessness: On depression, development and death*. San Francisco: W. H. Freeman.
- Statistični urad Republike Slovenije. (2013). Novice: Demografsko socialno področje: Trg dela. Pretočeno dne 18. 2. 2013 s http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5314
- Svetlik, I. (1985). *Brezposelnost in zaposlovanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Van Beek, W., Berghuis, H., Kerkhof, A. in Beekman, A. (2010). Time perspective, personality and psychopathology: Zimbardo's time perspective inventory in psychiatry. *Time and Society*, 20(3), 364–374.
- Zimbardo, P. G. (2002). Time to take our time. *Psychology Today*, 62.
- Zimbardo, P. G. in Boyd, J. N. (1999). Putting time in perspective: A valid, reliable individual-differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 1271–1288.
- Zimbardo, P. G. in Boyd, J.N. (2008). *The Time Paradox: The New Psychology of Time That Will Change Your Life*. New York: Free Press.
- Zimbardo, P. G., Keough, K. A. in Boyd, J. N. (1997). Present time perspective as a predictor of risky driving. *Personality and Individual Differences*, 23(6), 1007–1023.
- Zupančič, M. (2004). Predavanja iz Razvojnne psihologije III. (Neobjavljeno).

Zupančič, M. in Svetina, M. (2004). Spoznavni razvoj v mladostništvu. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (str. 525–545). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.